

AHSIBHA TAJJEB, GIACOMINO

Kummiedja fi tliet atti  
ta' LUIGI PIRANDELLO  
maqluba għall-Malti  
minn VICTOR APAP

Nancy Calamatta  
Wyatt  
Godwin Xeni

Jieħdu sehem:-

AGOSTINO TOTI, professur ta' l-Istorja Naturali  
LILLINA, martu  
GIACOMINO DELISI  
-CINQUEMANI, bidillu xih fl-Iskola Sekondarja  
-MARIANNA, martu  
ROSARIA DELISI, oħt Giacomino  
IL-KAVALIER DIANA, direttur ta' l-Iskola Sekondarja  
PADRE LANDOLINA  
ROSA, qaddejja fid-dar tas-sinjuri Toti  
FILOMENA, qaddejja xiha mal-familja Delisi  
NINI', tifel żgħir  
SUBIEN ta' l-Iskola Sekondarja (ma jitkellmox)

Navario John  
Nicolef Nirella Marshall Jane  
Dimech John  
Suppata Cleo.  
Terry L. Bencini Mary Rose Bonelli  
Jos. Zammit Cordina  
Apap Vito  
Fenech Joe  
Apap Maria  
Seychell John

F'rahal ta' Provinċja Taljana •

Illum

(Drittijiet tat-traduzzjoni ta' MARIA APAP)

Michael  
RIMA

L-EWWEL ATT

Kuritur ta' skola sekondarja fi provinċja Taljana. Mal-hajt tal-faċċata, imbeghdin indaqs minn xulxin, hemm tliet bibien, kull wiehed b'tabella fuqu: - Classe I - Classe II - Classe III - Biswit dan il-hajt, tliet knejjiet mistrieha fuq żewġ kolonni. Fil-lemin u x-xellug żewġ hitan tal-ġenb. F'nofs il-hajt tal-lemin hemm bieb b'tabella: - Gabinetto di Storia Naturale. - Mal-hajt tax-xellug, biswit l-iehor, hemm bieb b'tabella wkoll: - Direzione. - F'tarf dan il-hajt hemm il-qanpiena ta' l-iskola, bil-habel imdendel magħha. Mal-hajt tal-lemin, hdejn il-bieb tal-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali, tavolin u sigġu għall-bidillu. Il-lemin u x-xellug huma ta' min jirreċta.

Waslet biex tispiċċa l-iskola. Meta tiftak il-purtiera, Cinquemanni, bidillu xih, ikun qed jippassiġġa mal-kuritur, bil-berritta mberfla b'gallun u b'xall griż imsewwef fuq spallejh. Kultant jieqaf, iġholli idejh bil-manikotti tas-suf u jxejjirhom fl-ajru, donnu biex iġhid: "X'wahda din xi storbju!" Tassew, mill-bieb tal-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali jinstama' storbju shik mit-tfal. F'daqqa wahda jinfetħ berak il-bieb tal-lemin u johroġ irrabjat id-Direttur Diana, waqt li jgħajjat:

**DIRETTUR:** Eh, inwaqqfu jien dan l-iskandlu! (jigri biex jiftak il-bieb ta' biswit u minnufih jieqaf kull hoss. Ighajjat mill-bieb) Professor Toti, jidhirlek li dan hu l-mod kif iżzomm id-dixxiplina? (imbagħad, bħallikieku qed ikellem issa student u issa iehor): Int x'int tagħmel hdejn it-tieqa? - U int, għaliex barra mill-bank? - Lilek qed ngħid! Lilek! - Barra t-tnejn l'intom! Iġbru l-kotba tagħkom u barra. - Professor Toti, ku isem dawn iż-żewġ studenti! (iż-żewġ studenti, komor nar, mortifikati, bil-kotba taħt abthom, johorġu mill-bieb). Ngħallimkom jien kif għandkom toqogħdu fil-klassi! Sadattant, imkeċċijin għal tlitt ijiem! U nibagħtu navżaw il-ġenituri tagħkom! Barra! (iż-żewġ studenti, b'rashom 'l isfel, jiłilqu lejn il-kuritur u johorġu min-naħa tal-lemin). Professor, jekk jogħġbok, ejja mument wiehed. Xinhu? Xinh din? (f'daqqa wahda mistagħġeb u irrabjat fl-istess kin): Uh! Zommu, zommu, f'għieh kemm hemm! Ikarrbu mit-tieqa? (idur lejn il-bidillu): Cinquemani, iġri lejn il-gymnasium: harab student!

Cinquemani jitlaq.

**TOTI:** (johroġ mil-Laboratorju. Huwa xih ta' sebgħin sena, li bilkemm jiflah iżzomm fuq riglejh. F'saqajh għandu par żarbun tal-pannu; f'rasu karlotta sewda tal-bellus, u madwar għonqu muffler twil aħdar b'tarf wiehed quddiem u l-iehor wara). Nista' niżgurak, sur Direttur, li dak iż-żagħżuġ mhux wiehed tal-klassi.

**DIRETTUR:** Allura min kien? Kif sab ruhu għal-lezzjoni tiegħek? (mill-għatba tal-bieb, lill-istudenti li qabdu jagħmlu l-istorbju

mill-ġdid). Biżżejjed! Ara ma jitniffisx xi hadd minnkom!  
(inkwitat lill-professur Toti): Ghidli! Irrispondi!

TOTI: (kalm u mbissem) U xi tridni nirrispondi, sur Direttur? Ma nafx. B'wiċċi mal-hajt - jġigifieri, mal-blackboard - tista' tara minn hawn: kont qed nikteb familji, razez u taqsim ta' razez tax-xadini. (l-istudenti, minn ġewwa, jinfexxu jidhku; u allura hu, b'dawra komika ta' rabja, mill-bieb): Biżżejjed, psataż, għallan-qas meta qed nitkellm mas-sur Direttur!

DIRETTUR: (b'mossa ta' disperazzjoni) Aghmilli pjaċir! (imbagħad b'ton iehor): Ghidli, kif u minn fejn daħal fil-klassi tiegħek dak iż-żagħżuġh?

TOTI: Jista' jkun mit-tieqa, sur Direttur. Daħal u hareġ.

Tifqigha ohra ta' daħk mill-istudenti.

DIRETTUR: Biżżejjed, jew inkeċċikom ilkoll għal hmistax-il ġurnata!  
(lill-professur Toti): Ah, mela inti tkalli jidhol min irid mit-tieqa waqt li tagħti l-lezzjoni?

TOTI: Le, ara: ejja nitkellmu ċar, sur Direttur: hi htija wkoll tal-purtinar li qisu rieqed quddiem il-bieb ta' l-iskola, bla ma jagħti kas min jidhol fil-gymnasium. Hemm - qed taraha - (juri l-klassi ġewwa) dik it-tieqa hemmhekk: tista' tgħaddi minnha bħallikieku xejn: biżżejjed tarfa' sieqek u tkun fil-klassi.

DIRETTUR: U int? Xi tkun qed tagħmel fuq id-desk?

TOTI: Ih, x'paċenzja! B'wiċċi mal-hajt... jġigifieri, mal-blackboard... Tagħtix kas, sur Direttur: dak iż-żagħżuġh, forsi għax ihobb l-animali (u jżid minn taht l-ilsien, b'qalb tajba u kważi bejn parentesi, donnu biex juri li din il-bluha jaf ighidha wkoll bil-Grieg): - zoofilu, zoofilu - kien attent kafna. Tant li lanqas ittendejt bih.

DIRETTUR: Fhimtek, fhimtek. Nitkellmu iżjed tard, professur. Intant...

CINQUEMANI: (li jidhol fuqhom b'nifsu maqtuġh) Xejn! Bhar-rih! Lanqas deher minn fejn għab!

DIRETTUR: Doqq, doqq il-qanpiena, Cinquemani!

TOTI: Fuq l-unur tiegħi, sur Direttur...

DIRETTUR: Issa nitkellmu, professur. Halli l-ewwel jitolqu t-tfal.

TOTI: Cinquemani jiddendel mal-qanpiena ta' l-iskola u jdoqha fit-tul, bħalma mdorri jagħmel kuljum. Jinfethu l-bibien tal-klassijiet u minnhom johorġu b'hafna ksejjes l-istudenti.  
Mil-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali johorġu l-istudenti

wkoll, imma sektion u bil-ghaqal. Il-professur Toti ma jiflahx ma jsellimx b'idu lil xi wiehed minnhom jew li jagħmel sinjal lil xi iehor, minnufih imrażżan mill-karsa mqita tad-Direttur. Il-kuritur jitbattal malajr. Cinquemani, matul ix-xena li ġejja, jaqla' l-berritta u jorbot madwar rasu maktur kbir ahmar, tat-tajjar, iffjuri; jinza' l-manikotti u l-muffler u jilbes gagaga twila celesti fl-aħdar li jkun hareġ minn kaxxun tat-tavolin. Sadattant jaslu martu Marianna u bintu Lillina bl-ixkupi u għodda ohra għat-tindif tal-klassijiet.

DIRETTUR: Mela. Professur, jidhirlek li nistgħu nibqgħu sejrin hekk? Li jiena għandi noqghod nintilef, b'dak kollu li għandi x'nagħmel, biex nassisti kull darba għal-lezzjonijiet tiegħek?

TOTI: Chax, ara --

DIRETTUR: Hallini nkompli. Għax għal darba ma stajtx inkun prezenti, għal ftit ma waqqajtlix il-gymnasium bl-irvell li kellek fil-klassi.

TOTI: Imma kien forsi minhabba fil-hegga, biex tridni ngħidlek, li biha nagħmel il-lezzjoni. Meta tkun titkemm fuq ix-xadini...

CINQUEMANI: (hu u jaqla' l-manikotti u jagħti b'rasu, jitniehed). U x'xadini, xadini!

TOTI: Int, Cinquemani, jekk jogħġbok, tindaħalx! Bħalissa qiegħed nitkellew mad-Direttur. Tfal, sur Direttur! Jisimghuk titkellew fuq id-denb li jistgħu jaqbd u bih, jisimghuk tgħid li għandhom erba' idejn; jaksbu fil-bidillu li għandna hawn u li għandu hamsa u -- tfal huma -- jaqbd u jidhku.

DIRETTUR: Tgħidx hekk, professur! Niddejjaq!

CINQUEMANI: Daqshekk hu! tajjeb wisq! Int id-dej-jaq!

DIRETTUR: Tindaħalx, Cinquemani!

CINQUEMANI: Skużani, sur Direttur; imma emminni li dan l-irvell kollu jagħmilli rasi daqs qartalla; u mbagħad...

DIRETTUR: Biżżejjed, għidtlek! Oqghod f'postok!

TOTI: U iva, biżżejjed, x'mingħul! Għal żewġ itfal! Ma jqis xejn...

DIRETTUR: Eh, hekk le! Kif ma jqis xejn? Id-dixxiplina! Id-dinjita' ta' l-iskola.

TOTI: (deciż) Sur Direttur, trid nitkellmu bis-serjeta'?

DIRETTUR: Kif, bis-serjeta'? Mela jidhirlek li kont qed nitkellew biċ-ċajt?

TOTI: Le, ngħid bis-serjeta' jekk irridu naslu għall-punt veru tal-

kwistjoni. L-orarja, sur Direttur! Dawn it-tfal jidhluli fil-klassi ghajjenin ghall-ahhar lezzjoni. Mit-tmienja u nofs bil-qieghda - b'idejhom marbutin - sa l-ahhar lezzjoni, nista' nippretendi li joqogħdu kwieti hemm bla ma jiċċaqalqu, kif trid int? (f'daqqa wahda): Jekk jogħġbok, għandek temprin?

DIRETTUR: (imhawwad) X'qed jaghtik biex titlobni temprin issa?

TOTI: Trid taqta' kemm kemm sebghek; jew trid taqtagħli kemm kemm lili? Biex nurik, kavalier, li fl-eta' tagħna d-demmi ikun ilma: ilma lewn il-hobbejża. Imma, f'għieh Alla, ingibu quddiem ghajnejna lil dawn it-tfal li fil-vini tagħhom għandhom in-nar jagħli! Taksibx, jien inħares lejhom serju: (jiekku qagħda bħal ta' Napuljun) - hekk! - Nahliflek li meta narahom quddiem b'dawk l-uċuh ta' qaddisin eremiti, waqt li jiena żgur li jkun qegħdin jahmu xi haġa minn taht... (jidhak)

DIRETTUR: U inti tixxala b'xi haġa hekk żgur!

TOTI: (minnufih) Le, le, inħares lejhom serju! (jarga' jagħmel il-mossa ta' qabel).

DIRETTUR: Ma nafx! Kif tridhom ma jonqsux mir-rispett lejx?

TOTI: Lejja? Le. Jonqsu mir-rispett lejja il-professur.

DIRETTUR: (biex jaqta', ahra) Ghidli ftit, kemm-il sena ilek tghallem?

TOTI: Għaliex?

DIRETTUR: Wegibni, jekk jogħġbok.

TOTI: Erbgħa u tletin sena.

DIRETTUR: U m'għandekx familja, hux hekk?

TOTI: Wahdi. X'familja, familja! Jiena u marti, meta tkun ix-xemx.

DIRETTUR: Martek? Kif inhi din?

TOTI: Id-dell tiegħi, sur Direttur; fit-triq, meta nokroġ nimxi. Id-dar m'għandix xemx, u lanqas ma għad għandi miegħi d-dell.

DIRETTUR: U kemm snin?

TOTI: Erbgħa u tletin.

DIRETTUR: Le, qed ngħid għall-eta': hamsa u sittin, sebgħa u sittin?

TOTI: Kemm jogħġbok.

DIRETTUR: Ngħidu sebgħin? Tajjeb. Bla familja. Erbgħa u tletin sena tghallem. Ma naksibx li għadek tiehu gost tghallem.

TOTI: Gost? Inkosshom jaghfsu fuq sidri daqs erbgħa u tletin muntanja!

DIRETTUR: U allura għax ma tirtirax? Għandek kważi pensjoni skika!

TOTI: Jien nirtira? Trid tiċċajta? Wara aktar minn terz ta' seklu li ili narfa' s-salib, il-Gvern ikompli jhallasni hamsa jew sitt snin oħra -- u rrid inqiegħed sebgħa, tmienja -- erba' soldi tal-pensjoni u mbagħad biżżejjed?

DIRETTUR: U xi trid iżjed? Meta tkun irtirat, mistrieh...

TOTI: Mela! Biex inkhabbat rasi mal-kajt; xih u waħdi.

DIRETTUR: U xi htija għandu l-Gvern, jekk inti fi żmienek ma ksibtix biex twaqqaf familja?

TOTI: Ah, kien messni waqqaft familja wkoll, bil-paga li kien jagħtini, biex konna mmutu bil-għuħ jien, marti u l-hamsa, sitta, tmienja, għaxart itfal -- (eh, tifhimha, meta wieħed jidhol għaliha!) -- Ġenn, kavalier! U niringrazzja 'l Allali ħarisni dejjem milli nagħmel dal-pass. -- Imm'issa, taf? issa iva.

DIRETTUR: Xinhu? Issa? Tiżżewweġ?

TOTI: Issa iva. Il-Gvern mhux sa jekliha lixxa miegħi! Nikkalkola meta jkun jidhirli li fadalli ngħix hamsa jew <sup>sitt</sup> snin oħra, u niżżewweġ, mela xinhu! biex ikollu jhallas il-pensjoni, mhux lili biss, imma lilha wkoll wara li mmut jien.

DIRETTUR: Tajba din! U trid tiżżewweġ għal hekk, fl-eta' tiegħek?

TOTI: L-eta'... X'għandha x'taqsam l-eta'? Qed nintebah li inti bħall-oħrajn kollha, allura; tħares lejn il-professjoni u mhux lejn il-bniedem; tismagħni ngħid li rrid niżżewweġ -- tfassal f'moħħok mara -- u jien raġel miżżewweġ -- u taqbad tidhak; jew tinkwieta ruħek bħal ftit ilu, għax takseb li t-tfal ighaddu biż-żmien lili, waqt li jkun qegħdin ighaddu biż-żmien lill-professur. Il-professjoni u l-bniedem m'humieħ l-istess haġa. Barra, it-tfal jirrispettawni, ibusuli idi. Hawnhekk huma wkoll jagħmlu l-professjoni tagħhom, ta' studenti, u bilfors iridu jgħaddu biż-żmien lil min jagħmilha ta' surmast u jagħmilha bħali, ta' wieħed imsejken xih għajjen u mdejjaq. -- Jien nieħu waħda żagħżuġha -- fqira, skrupluża, ta' familja sewwa -- li, tassew, ikollha tidher bħala marti quddiem l-istat ċivili, għax inkella l-Gvern ma jagħtihiex il-pensjoni. Imma mbagħad x'mara! x'raġel! Bcejjeċ tad-dakk fl-eta' tiegħi! Jien nibqa' xiħ imsejken li jkun għad fadallu għal hamsa jew sitt snin il-konsolazzjoni ta' daqs-xejn gratitudni tal-ftit gid li jkun għamel minn fuq dahar il-Gvern, u amen.

DIRETTUR: Taf li int daqsxejn stramb, professor? Nifrahlek! Bniedem spirituz!

TOTI: Daż-żgur, għaliex issa inti qieghed iggibni quddiem għajnejk... (jagħmel b'idejh mozza ċara ta' qrun fuq rasu).

DIRETTUR: Le, x'jigifieri! Allahares!

TOTI: Qieghed fil-kont, taf! Immarkani fil-passiv minn issa! Imma mhux minhabba fija jekk il-professjoni ta' ragel miżżewweg titla' fir-ras, għax għaliya ma jkun jimporta xejn klief għal wiċċ in-nies. Jiena nagħmel mill-aħjar biex ir-ragel -- bhala ragel -- ikun qieghed hemm.

DIRETTUR: Oh, din isbah mill-okhra!

TOTI: Iva! Inkella, kif inkun għamilt il-ġid? Qrun, hekk jew hekk, bla gheruq, la ma nkunx żewġha, la ma rrid inkun u lanqas nista'. Tkun biss opra ta' karita'. U jekk imbagħad il-boloh kollha tar-raħal ikunu jridu jidkku-bija, halli jidkku: ma jkun jimpurtani xejn!

DIRETTUR: Sewwa! Skond il-prinċipju... U sa nikluhom ma ndumux dawn il-perlini?

TOTI: Mhux minni jonqos. Infittex qieghed. Walli nsib... Imma jien diġa tfajt għajnejja fuq wahda.

DIRETTUR: Nifrahlek minn issa. Nittama li tistedinni għat-tieg!

TOTI: Mela le? L-ewwel wieked!

DIRETTUR: Grazzi, u zomm il-kolp, professur. (idur fuq Cinquemani): Cinquemani, il-kappell u l-bastun.

Cinquemani jidhol fid-Direzzjoni u jigi lura wara ftit bil-kappell u l-bastun tad-Direttur f'id wahda u fl-okhra xkupilja.

TOTI: M'għadekx inkurlat għaliya, sur Direttur?

DIRETTUR: Ara: bhala bniedem, le, imma jekk għandi naqdi, kif tgħid int, il-professjoni ta' Direttur...

TOTI: Hekk sewwa, iċċanfarni bhala Direttur! Basta mbagħad, bhala bniedem, tehodli b'idi!

DIRETTUR: Hawn araha!

SKOND: Skond il-prinċipju... (jersaq lejn il-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali; imma hdejn il-bieb jilmah lil Lillina u jarga' lura bil-mod il-mod lejn id-Direttur): U taf? Tfajla nehodha -- ta' sittax -- biex il-Gvern ikollu jhallasha l-pensjoni għal mhux inqas minn hamsin sena okhra fuq il-mewt tiegħi. Ma jehlishiex lixxa miegħi, il-Gvern, nahlifhulek! (jidhol fil-

Laboratorju ta' l-Istorja Naturali).

**CINQUEMANI:** (jersaq lejn id-Direttur bl-ixkupilja) Tippermettili, sur Direttur? (jaqbad ifarfuru). X'tip! Kapaci jagħmilha, taf! Ma jimpurtah xejn x'ighidu n-nies fuqu. Tista' tibqa' żgur li jiżżewweg tassew!

**DIRETTUR:** U naraw x'jigri! Saħħa.

**CINQUEMANI:** Serv tiegħek, sur Direttur. (U malli johroġ id-Direttur, idur fuq martu u bintu, li qegħdin hemm jistennew): Isa, isa! Nehilsu!

**MARIANNA:** Mhux minna jonqos! Ilna siegħa nistennew, b'dak kollu li għad fadalli x'nagħmel fuq; biex qgħadt nisma' dak il-ħażen!

**CINQUEMANI:** Ssss, rażżan ilsienek! (juri l-bieb tal-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali, fejn dahal il-professur Toti).

**MARIANNA:** Jismagħni, jismagħni, għax jixraqlu! Għandi xagħri abjad, u ħmarli bil-misthija! (tidhol fit-tielet klassi, bl-ixkupa, eċċ)

**CINQUEMANI:** Mishut l-ilsien hażin tan-nisa! Ioda mit-terza minnufih, ma nitilfux hin aktar! (lit-tifla): U int, fil-kwarta!

**LILLINA:** Jien, fil-kwarta? Għala? Għax ma tmurx hi? Jien is-soltu hemm innaddaf. (turi l-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali).

**CINQUEMANI:** Aghmel li qed ngħidlek, f'għieh Alla! Id-dar, fuq, tikkmanda ommok, hawn, fl-iskola, nikkmanda jien!

**MARIANNA:** (li titfaċċa mill-bieb tat-tielet klassi bl-ixkupa f'idha): Il-viċi-direttur, tarax! -- "Fit-terza! Fil-kwarta! Fil-kwinta!" -- B'dik il-bluża, kollu pożi, ibeżżaq u ma jagħmel xejn!

**CINQUEMANI:** (lil Lillina li tidhak, waqt li jgħolli l-ixkupa): Iva, tidhak int, mingħula? Trid nurikom kif inwaxxlikom xebgħa xkupa t-tnejn li intom? (ighajjat ma' martu li tkun reggħet dahlet fil-klassi): Aghlaq dak il-bieb meta tiknes, ja mferfxa, u iftaħ it-tieqa, inkella t-trab kollu twaddbu hawn fil-kuritur u nibilgħu jien! (lil bintu): Titlifx żmien; fil-kwarta, ghidtlek!

**LILLINA:** Fil-kwarta ma mmurx, papa': inhossni nifga hemm gew! Aghmilli pjaċir, halli tmur hi!

**CINQUEMANI:** Imna ma tarax li hemm gew għad hemm il-professur?

**LILLINA:** Sabiħa din! Ghidlu johroġ! Ma nistgħux noqogħdu nistennew sakemm joghgbu jitlaq!

**CINQUEMANI:** Għandek raġun! (jersaq lejn il-bieb tal-Laboratorju ta' l-



Laboratorju ta' l-Istorja Naturali).

**CINQUEMANI:** (jersaq lejn id-Direttur bl-ixkupilja) Tippermettili, sur Direttur? (jaqbad ifarfuru). X'tip! Kapaci jagħmilha, taf! Ma jimpurtah xejn x'ighidu n-nies fuqu. Tista' tibqa' żgur li jiżżewweġ tassew!

**DIRETTUR:** U naraw x'jigri! Saħħa.

**CINQUEMANI:** Serv tiegħek, sur Direttur. (U malli johroġ id-Direttur, idur fuq martu u bintu, li qegħdin hemm jistennew): Isa, isa! Nehilsu!

**MARIANNA:** Mhux minna jonqos! Ilna siegħa nistennew, b'dak kollu li għad fadalli x'nagħmel fuq; biex qgħadt nisma' dak il-ħażen!

**CINQUEMANI:** Ssss, rażżan ilsienek! (juri l-bieb tal-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali, fejn dahal il-professur Toti).

**MARIANNA:** Jismagħni, jismagħni, għax jixraq! Għandi xagħri abjad, u kmarli bil-misthija! (tidhol fit-tielet klassi, bl-ixkupa, eċċ)

**CINQUEMANI:** Mishut l-ilsien hażin tan-nisa! Ioda mit-terza minnufih, ma nitilfux hin aktar! (lit-tifla): U int, fil-kwarta!

**LILLINA:** Jien, fil-kwarta? Għala? Għax ma tmurx hi? Jien is-soltu hemm innaddaf. (turi l-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali).

**CINQUEMANI:** Aghmel li qed ngħidlek, f'għieh Alla! Id-dar, fuq, tikkmanda ommok, hawn, fl-iskola, nikkmanda jien!

**MARIANNA:** (li titfaċċa mill-bieb tat-tielet klassi bl-ixkupa f'idha): Il-viċi-direttur, tarax! -- "Fit-terza! Fil-kwarta! Fil-kwinta!" -- B'dik il-bluża, kollu pożi, ibeżżaq u ma jagħmel xejn!

**CINQUEMANI:** (lil Lillina li tidhak, waqt li jgħolli l-ixkupa): Iva, tidhak int, mingħula? Trid nurikom kif inwaxxlikom xebgħa xkupa t-tnejn li intom? (ighajjat ma' martu li tkun reggħet dahlet fil-klassi): Aghlaq dak il-bieb meta tiknes, ja mferfxa, u iftaħ it-tieqa, inkella t-trab kollu twaddbu hawn fil-kuritur u nibilgħu jien! (lil bintu): Titlifx żmien; fil-kwarta, ghidtlek!

**LILLINA:** Fil-kwarta ma mmurx, papa': inhossni nifga hemm gew! Aghmilli pjaċir, halli tmur hi!

**CINQUEMANI:** Imna ma tarax li hemm gew għad hemm il-professur?

**LILLINA:** Sabiħa din! Ghidlu johroġ! Ma nistgħux noqogħdu nistennew sakemm jogħgħbu jitleq!

**CINQUEMANI:** Għandek raġun! (jersaq lejn il-bieb tal-Laboratorju ta' l-

MARIANNA: Istorja Naturali u jkellel lill-professur Toti): Professur, għadek hawn? Issa itlaq għax irridu nnaddfu! Mhux biżżejjed il-hin li telliftna? -- X'ghidtni? -- Trid tkellimni? -- Fuqhiex? (jidhol fil-Laboratorju. Lillina, fuq ix-xwiek, tonfoh u tagħmel mossi ta' rabja; thares lejn l-arloġġ ta' l-id u ssir aktar nervuża minn qabel, bħallikieku għandha għagla kbira biex tidhol fil-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali; issabbat b'sieqha; tonfoh mill-ġdid; imbagħad tbaxxi rasha u tghatti għajnejha b'id waħda).

MARIANNA: (waqt li tiftak il-bieb tat-tielet klassi u tohrog minn hemm mimlija trab bl-ixkupa u l-affarijiet l-oħra tat-tindif): Uff! Mela hawn lest! (tilmak lit-tifla): Ej, int x'qed tagħmel hemm?

LILLINA: Nistenna li johrog il-professur.

MARIANNA: Għadu hemm ġew? U missierek fejn hu?

LILLINA: Jitkellel mi-egħu.

MARIANNA: Mieghu? U x'jista' jkun qed iġhid missierek mal-professur?

LILLINA: Fejn naf jien? Il-papa' talbu johrog, u huwa sejjaħlu hemm ġew biex ikellmu.

MARIANNA: Eh iva? U inti toqghod tissamma' xinhu jghidlu?

LILLINA: Jien? Xi tridu jimpurtani? Nistenna l-kumdita' tagħhom.

MARIANNA: Daż-żgur! Inti tistenna; hu jpaċpaċ; u jien nahdem waħdi.

LILLINA: Xi pjaċir tgemgem bla bżonn! Kuljum tnaddaf żewġ klassijiet. Allura: naddafhom, u wara itla'. Għall-bqija nahseb jien.

MARIANNA: Joghġobni kliemek! Innaddafhom u nitla'! U inti tibqa' hawn, waħdek, kuljum, tliet sigħat, titnikker.

LILLINA: Daż-żgur, qalb il-bankijiet! Divertiment sabih!

MARIANNA: Il-fatt hu li jien insejjaħlek minn fuq, u int lanqas biss twegibni! Bi skuża jew b'oħra, kuljum, jew tinzel apposta aktar tard minni, jew tahli l-hin hawnhekk, issa għal-linka li trid timla, issa għaliex ma sibtx il-ġibs għall-blackboard: tliet sigħat, tliet sigħat kuljum! Donnu hawn l-għasel!

LILLINA: Imma jekk bl-iskuża li jkun qatta' hawn in-nofs ta' nhar kollu ta' filghodu, il-papa', malli titla' int fuq, jiskarta 'l barra biex jieħu belgħa arja, ikolli nnaddaf tliet klassijiet, id-Direzzjoni, il-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali u l-kuritur kollu! Dan hu l-grazzi li naqla' tal-hin kollu li nitlef u l-istrapazz li nieħu!

**MARIANNA:** (tkanta b'fommha maghluq) Ma nsibx irkaptu f'did-dar, ma nsibx rakpatu... Nehilsu, nehilsu... Imbaghad jigi d-Direttur u jgerger jekk isib kullimkien mahmug... Eh, iftah għajnejk jekk tħallina nistennewk!

**CINQUEMANI:** Titlaq mill-kuritur lejn in-naha tax-xellug. Lillina, dejjem aktar fuq ix-xwiek, terga' thares lejn l-arlogg, tittawwāl mill-bieb tal-Laboratorju.

**LILLINA:** Imma x'il-mniegħel qegħdin jagħmlu?

**CINQUEMANI:** Cinquemani jidhol fix-xena b'wiċċ serju b'bixra ta' għageb u ferħ, bħallikieku mibluh u hieni wara taħdita straordinarja li kellu hemm gew mal-professur Toti; u lanqas jintebah bit-tifla.

**LILLINA:** Papa'! X'gara? Mhux hierg il-professur?

**CINQUEMANI:** Le... Qed jistenna lilek. Mur, mur... (jitbissem u jmellsilha lkitha).

**LILLINA:** Fejn? Hem gew?

**CINQUEMANI:** Iva, mur; m'hemmx għalfejn tisthi!

**LILLINA:** X'jigifieri?

**CINQUEMANI:** Jigifieri li jrid jitkellem mieghek.

**LILLINA:** Miegħi?

**CINQUEMANI:** Mieghek, mieghek, imqarba! (u mill-gdid imellsilha lkitha).

**LILLINA:** (imħawda u kurjuża, bla ma għad taf jekk ghandhiex tifrah) Forsi qallek... qallek xi haġa fuqi?

**CINQUEMANI:** Daż-żgur, xi haġa fuqek!

**LILLINA:** (b.q.) Ah, u... int?

**CINQUEMANI:** (f'daqqa waħda) Ommok fejn hi?

**LILLINA:** Fil-kwinta. Imma għidli: inti... inti kuntent?

**CINQUEMANI:** Binti, kuntent, jekk tkun kuntenta int. Imma hemm ommok ukoll. U l-affarijiet jektiēg isiru - taf int - bil-għaqal u bl-ubbidjenza. -- Issa, mur, mur tkellem mal-professur; isma' x'għandu x'ighidlek. Imdaħhal fiż-żmien, imma -- professur -- raġel għaref. Jidher ftit stramb, imma twajjeb.

**LILLINA:** Naf, twajjeb kařna! U ksibt... stennejtu li... li sa jkellmek fuqi.

CINQUEMANI: Ah, bsartu diġa?

LILLINA: Le, stennejtu!

CINQUEMANI: U allura, binti... (jara jitfaċċa l-professur Toti fil-bieb tal-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali bil-kappell f'rasu). Ara fejn hu! (jaqbad il-bexxiexa, l-ixkupa, eċċ., u jitlaq lejn il-kuritur taparsi sejjer inaddaf).

LILLINA: Professur, kemm jiena obbligata! X'piż, x'għoqla nekhejtli minn fuq qalbi! Inhossni sa ntir bil-ferh, donni tifla żgħira.

TOTI: (bid-dmugħ f'għajnejh) Xi tgħid? Kollox sew? X'għid nista' nagħmillek jien? Għid bhala missier.

LILLINA: Le, aktar! Missier jagħmel il-għid lil uliedu; imma daww għamilhom hu: dmiru. Inti aktar minn missier għaliġa!

TOTI: Iva, imma lili qisni bhala missier, u biżżejjed. ~~Kieku kelli, ngħidu ahna, għoxrin sena inqas milli għandi! Sebghin! Għalhekk -- missier, u mhux haġ'ohra.~~

LILLINA: Missier, iva, missier! Inti tkun il-veru missierna! Għandek sżonn min idur bik, min igħinek: tajjeb, ikun hemm jien; indur bik jien! U inti tkun ukoll sid id-dar tiegħi u ma jisgħobbik qatt tal-għid li tkun għamiltli!

TOTI: Tgħidx hekk, binti! Xinhu l-ftit għid li nagħmillek jien, hdejn il-għid kbir li tagħmilli int? Biżżejjed noqgħod nisimgħek tidhak kuntenta hdejja!

LILLINA: Jien biss? Inkunu tnejn, professur, nidhku kuntenti u ferhana!

TOTI: Int u jien, iva: it-tnejn!

LILLINA: U Giacomino, professur? U Giacomino li jkun aktar kuntent minni u minnek!

TOTI: (maħsud) Giacomino? Kif, Giacomino?

LILLINA: Imma, skużi, ma tridx li jkun kuntent Giacomino wkoll?

TOTI: (b.q.) X'Giacomino?

LILLINA: Kif? Mhux hu talbek biex tiġi tgħaddi kelma favur tagħna ma' missieri?

TOTI: Le, ruhi. Sejra żball.

LILLINA: Kif, żball?

TOTI: (italla' idejha ma' rasu) Stenna... stenna.

**LILLINA:** X'wahda din, x'ghandek, professor?

**TOTI:** Xejn. Takbita qawwija f'rasi. Stenna -- Missier, eh? Ghidtlek li ridt inkun meqjus minnek bhala missier biss, hux hekk?

**LILLINA:** Iva, daż-żgur. Imma ghidli xi żball kien hemm?

**TOTI:** Stenna. ~~Mela, missier...~~ (b'lehen gholi, lilu nnifsu, b'rabja, donnu biex jigi f'tiegħu mid-dehxa li ha). ~~Missier, missier, missier.~~ Ma nitilflux rasna, Agostino! (jarfa' spallejh, donnu biex ifiehem li keles minn illużjoni): Biżżejjed, għadda! Hawn jien, ruħi. Ejja niftieħmu. Min hu dan Giacomino li minn għalik gie jitlobni? Għandi ma gie l-ebda Giacomino!

**LILLINA:** Eh, le? Allora? Allora x'ghidtlu 'l missieri fuqi?

**TOTI:** Ghidtlu dak li għadni kif ghidt lilek: li jiena daqsxejn ta' xwejjah li jista' jehilsek minn din il-qagħda billi jieħdok miegħu bhala bintu, u xejn iżjed.

**LILLINA:** Lili biss?

**TOTI:** (b'qalb tajba, bl-ebda sinjal ta' ċajt): Eh, għax inti trid li nieħu wkoll lil dan Giacomino li semmejt? Tifhem int li għal wiċċ in-nies...

**LILLINA:** Imma jekk sa teħodni bhala bintek, professor?

**TOTI:** Bhala binti, kollox sew. Bejnietna t-tnejn. Imma jekk għandi nagħtik posizzjoni, tifhem int, ma jkunx biżżejjed li tigi mill-ewwel f'dari. Ikun hemm bżonn ukoll...

**LILLINA:** U ma jkunx hemm Giacomino?

**TOTI:** Giacomino jkun hemm, m'iniex ngħid li le! Imma l-istat tiegħek, għal wiċċ il-ligi, ma jstax jagħtihulek hu; irrid inkun jien.

**LILLINA:** Professor, allura m'jien nifhem xejn! Imma kif? Skużi... Missieri qalli li kien kuntent jekk kont kuntenta jien; minhabba f'dak li kont ghidtlu int fuqi.

**TOTI:** Iva, qalbi. Imma dan Giacomino nibet issa! Jien ma kont naf xejn; qatt ma rajtu, qatt ma smajt bih.

**LILLINA:** Qatt? Giacomo Delisi, professor!

**TOTI:** Eh, Giacomo Delisi? X'kull wahda! Żagħżuġh onest, iva. Kien student tiegħi hafna snin ilu. Nafu.

**LILLINA:** Minn dak iż-żmien ilna...

**TOTI:** Eh, ilkom tinhabbu minn dak iż-żmien? ilkom hafna!

LILLINA: Qalli li jogħġbok...

TOTI: Iva...

LILLINA: U għalhekk deherli li kont sa tkellem lill-papa' għaliġa: għaliġa u għalih! Imsejtna jien! Kienet kolma din tiegħi!

TOTI: U issa x'sa nagħmlu? Ergajna fejn konna qabel? U jien ma nistax nistenna aktar... ma nistax nistenna aktar, professor! (tgħatti wiċċha).

TOTI: (mistagħġeb, imħawwad) Għaliex? (iħares lejha u jifhem) Tassew?

LILLINA: Mitlufa jien, mitlufa! Ma nistax nistenna aktar! Għinni, professor, għinni!

TOTI: X'għajjnuna nista' nagħtik, ruhi?

LILLINA: Kellem lil missieri, għidlu... għidlu li taf lil Giacomino, li tafu b'għuvni sewwa; li tagħmel minn kollox biex issiblu daqsxejn ta' post.

TOTI: Jien?

LILLINA: Iva, biex ikun jista' jzommni! U fl-aħħar agħtih x'jifhem li ma nistax nistenna aktar! Għal ruh minn għandek, professor!

TOTI: Jien, għaliġa nista' ngħidlu, binti. Imma jidhirlek li missierek sa jisma' minni?

LILLINA: Forsi jisma'! Inti hawnhekk professor.

TOTI: U x'professor, professor! Rajtu, lanqas ma jirrispettani! U mbagħad, taħseb li sejjer jemmen li jien nista' nsib post għal Giacomino?

LILLINA: Ma jimpurtax! Ipprova għidlu! Forsi jafda fik!

TOTI: Imma jekk għalih il-posizzjoni kollox! Tant hu hekk li kien kuntent bija.

LILLINA: Kif, bik?

TOTI: Iva, ruhi! Ejja nirraġunaw: għadkom tfal u ma tqisux ħafna affarijiet! Iċċappast ma' għuvnott -- tajjeb, ma ngħidx le, edukat, imma ma jaf jagħmel xejn, moħħ ir-riħ... Kif tridu jzommok? Tismagħhom il-qniepen? "Biex? biex?" La għandu biex, u nahseb lanqas iħabbel rasu. L-imħabba? L-imħabba tiekol, binti, mhux tittiekel! Kif tagħmlu biex iżzommu familja? Issa qegħdin tistennew tarbija... Il-biċċa kienet diga mhawda b'dan l-imbieriek Giacomino! Imma, insomma, għaliġa jew qabel jew wara -- aħjar qabel milli wara! Imm'issa thawdet aktar! Ma kienx biżżejjed Giacomino; issa Giacomino! Tridni nsir missier u nannu f'daqqa waħda?

LILLINA: Le, le, professor! X'inti tgħid? Għandek raġun: ma kienx imissni għamilt hekk; imma lanqas għadni niftakar x'għara! Issa hu aktar soġbien u iddisprat minni; kadd minna t-tnejn ma ja' kif sa nehilsu! Iż-żmien jagħfas. Ghinni int, professor, għal ruh min għandek, issa li b'kumbinazzjoni ftaħt qalbi miegħek, ghinni.'

TOTI: Iva, ruhi, lest biex nagħmel minn kollox għalik. Imma ma nafx x'nista' nagħmel. Issa li naf kollox, taqtagħlix qalbi. Missier u nannu. Aktar minn hekk?

LILLINA: Le, professor! Ma jistax ikun!

TOTI: Qed tgħid għalija? Jekk inhu għalija -- meta nahseb (~~finmt dak li għadtu lid-Direttur? skond il-prinċipju...~~) forsi aħjar hekk, għaliex issa xi ftit tal-gid nista' nagħmillek tassew. U jekk inti kuntenta, gid nista' nagħmel lilek; gid nista' tagħmel lili, u nkunu nistgħu ngħixu fil-paċi. Bit-tarbija wkoll; anzi! Hlew ta' tarbija li nagħtiha idi bħala nannu: m'hemmx kumpanija aħjar biex naqbad it-triq għall-hofra.

LILLINA: U Giacomino, professor? Giacomino?

TOTI: Giacomino, ruhi... (jagħmel mossa kbira b'idejha, donnu biex ifisser: aħbi!). Nista' ngħidlek Giacomino wkoll?

LILLINA: Le! le! M'iniex ngħid hekk! X'wahda din, tagħmilni hamra nar bil-misthija, professor.'

TOTI: U le, x'misthija, ruhi! Aghmel ta' birrukek bħallikieku qiegħda tiftaħ qalbek ma' missierek. Inti semmejtli 'l Giacomino; jiena ngħidlek biex Giacomino jiġi; imma jiena... ma rridx inkun naf... jiġifieri naf, imma... imma jrid ikun bħallikieku ma nafx! Ħabib tal-familja; student antik tiegħi. U nista' nkun inhobb lilu wkoll, bħal iben: għala le?

LILLINA: Imma hu, professor, hu? Tahseb li sa jgħid iva? Dan tajjeb għalija biex insalva jien, iva; u nibqa' nafnulek, imma ma jgħoddx għalih; ma jċedi qatt! Le, ara: l-għajnuna li nistenna minnek hi dik li semmejtlek qabel. Tkellem ma' missieri, ipperswadih ikallini niżżewweġ lil Giacomino, għaliex ma fadalx żmien x'jintilef. Daqsxejn ta' impieg jinsab żgur. Hu qed ifittex, isib. U sadattant niżżewġu! Dan kollox. Aghmilli din il-karita', professor! ~~Daxxkollix~~ Issa jien nidhol hemm (turi l-Laboratorju ta' l-Istitutoja Naturali) taparsi qiegħda nnaddaf. Għaliex qed nistennieh.

TOTI: Giacomino? Hemmhekk?

LILLINA: Iva, jiġi kważi kuljum bħal dal-hin. Hsibtu mhux geġ illum għaliex tkellem miegħek; u minflok. Kemm kont ferħana! Hsibt

**TOTI:** li nehhejt dan it-toqol li qed igħaffigni! - Mur, mur kellew lill-papa', professor.' Jien inkun hemm gew. Imma f'għieh kemm hemm thallih isir jaf b'xejn! Grazzi, grazzi, professor: aghdirni!

**CINQUEMANI:** Lillina tidhol fil-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali u tagħlaq il-bieb. Il-professor Toti jibqa' mhawwad jahseb fl-intrigu li tatu Lillina u jagħmel xena twila li biha juri bis-sinjali l-ewwel it-tama tiegħu li jirnexxi u fl-istess hin l-illużjoni tiegħu, imbagħad kemm kien ikunlu sabih kieku kellu daqsxejn ta' tarbija helwa, żghira żghira, biex iżommha minn idha; jaraha hemm quddiemu; titliegheb; imma mbagħad jahseb li fin-nofs hemm dak l-imbieriek Giacomino! Wisq, wisq biex jiehu hsiebhom il-Gvern: hu, wiehed; l-omm, tnejn; Giacomino, tlieta; it-tarbija, erbgħa... Eh, wisq! wisq! U jhokk rasu. Ihares lejn il-bieb tal-Laboratorju, jahseb li forsi Lillina u Giacomino qegħdin hemm gew flimkien; u mill-gdid iqis it-toqol ta' l-intrigu; ixengel rasu u jferfer idejh bil-ponot ta' subgħajh mgħaqqudin flimkien, bħallikieku jgħid: "X'nista' nagħmel jien?" Waqt li qed jagħmel hekk jidhol fuqu Cinquemani, li jkun gie bla koss u kurjuż mix-xellug tal-kuritur.

**CINQUEMANI:** Oj, professor, x'inti tagħmel? Qed tilgħab il-morra wahdek? Fejn hi Lillina?

**TOTI:** Telqet.

**CINQUEMANI:** U inti?

**TOTI:** Sejjer ukoll.

**CINQUEMANI:** Insomma, kellimtha jew le?

**TOTI:** Kellimtha, iva.

**CINQUEMANI:** U x'qaltlek? Ma tridx taf? Dan kif? Dehret daqshekk ferhana!

**TOTI:** (rizolut) Cinquemani, ipprova ifhimni; biex ngħidlek f'erba' kelmiet u nasal għar-rimedju mill-ewwel. Mhix haga lixxa.

**CINQUEMANI:** Mhix lixxa? Kif mhix lixxa? Xi trid tgħid biha?

**TOTI:** Uh, x'wahda din! Tlabtek biex tipprova tifhimni. Meta haga ma tkunx lixxa... Imna skużi, inti x'tifhem b'lixxa? Lixxa tkun hekk! (jiddritta u jgħaddi idu dritta thakkek fuq zaqqu). Jekk issa jiena, ngħidu ahna, inpoġġi hawn dan il-kappell -- (jaqla' l-kappell minn rasu u jpoġġih fuq zaqqu) tifhem tajjeb li -- (jarga' jagħmel il-mossa b'idu li issa ssib xkiel mill-kappell) -- hawn hotba, mhix aktar lixxa.

**CINQUEMANI:** Professor! Jiena nifhem; imm'int trid tagħraf tkellimni meta tithaddet fuq binti! Xi trid tgħid biha din il-hotba?



**TOTI:** X'ix-xjaten tridni nghidlek, Cinquemani? Meta wiehed jittellem fuq mara, xi tridha tkun din il-hotba? Jidhirli li jmisssek tafhem!

**CINQUEMANI:** (mifxul, imur fuqu) Xinhu? Binti? Ara x'inti tghid! (jahtfu minn sidru b'tehdida): Binti?

**TOTI:** Ikkalma, ikkalma, Cinquemani.

**CINQUEMANI:** Min qallek? Qaltlek hi? Ghidli!

**TOTI:** U min sata' qalli, imbierek l'int?

**CINQUEMANI:** Tifla vili! Iddizunurat ruhha, eh? Ma' min? Ghidli ma' min biex noqtlu! Noqtlu!

**TOTI:** U isa! X'toqtlu! Izzewwighulha u barra bid-daqq!

**CINQUEMANI:** Min? Kif? Inzewwighulha? Bla ma naf min hu?

**TOTI:** Gvni sewwa, nista' nizgurak: serrak rasek!

**CINQUEMANI:** Irrid naf min hu! X'jismu? Gvni sewwa? Irid ikun bla misthija aktar minnha, jekk kellu l-hila jaghmel hekk! Il-ghajb, il-misthija ghal wiççi! Fejn hi? fejn hi? fejn marret?

**TOTI:** Isa! isa, Cinquemani, taghmilx hekk! Toqghodx thassar demmek!

**CINQUEMANI:** Ghidli fejn marret tinheba, jew nekodha mieghek! Irridha hawn, biex niklilha wiçça bil-gdim sfaçcata! sfaçcata!

F'dan il-waqt, donnu eku, minn gewwa l-Laboratorju ta' l-Istorja Naturali, tasal twerziqa ta' Marianna. "Sfaçcata", u żewg twerziqiet ohra, ta' Lillina u ta' Giacomino Delisi, sorpriži mill-omm li dahlet fuqhom mit-tieqa li taghti għall-gymnasium. U minnufih wara t-twerziqiet, il-bieb tal-Laboratorju jinfetaħ berak u johorgu f'daqq, imbezzghin, f'konfużjoni kbira, Lillina u Giacomino, b'warajhom Marianna ghadha b'ilbiesha mgerfxa billi qabzet it-tieqa. Cinquemani jmur jahtaf lil Giacomino, li jipprova jiskarta f'wahda mill-klassijiet tal-kuritur; Marianna tahtaf lil Lillina li tinzel gharkobbtejha. Il-professur Toti jmur fuq wiehed u l-iehor, u jitlobhom jikkalmaw. Ix-xena ssir malajr, b'konfużjoni kbira, imqanqla. Iz-żewg taghjiriet flimkien ta' Cinquemani u ta' martu huma hawnhekk miktubin wahda wara l-ohra, imma fix-xena l-battuti ghandhom jinghadu fl-istess hin, bla ma jitqies jekk jintilfux, sakemm jinkiseb l-akbar effett ta' eçcitament.

**CINQUEMANI:** Inti! (jahtaf minn sidru lil Giacomino) Ah! Inti! Brikkun!

**GIACOMINO:** Ahfirli! Nitolbok tafhirli!

**CINQUEMANI:** X'nahfirlek! Kellek l-ardir tiftiehem ma' binti? Iggib il-ghajb f'dari?

**CINQUEMANI:**

**GIACOMINO:** Jekk taghtiheli, lest biex inpatti!

**CINQUEMANI:** X'naghtik? Tridni naghtihielek, ja mejjet bil-ghuh? (il-professur Toti jehilsu minn idejh). Itlaq 'il barra! Ma rridekx ma' saqajna. Nurik x'naghtik! Barra! Barra!

**GIACOMINO:** (lill-professur Toti li qed iżommu): Professur, ghidlu int. Lest biex niżzewwigha! Mhux minni jonqos!

**MARIANNA:** (fl-istess hin, lil Lillina): Dan hu t-tindif li kont taghmel hawn kuljum? Wiċċ bla żejt! Hu! hu! hu! (tahtafha u taghtiha).

**LILLINA:** (gharkobbtejha, tipprotiegi ruhha) Hallini! Ahfirli!

**TOTI:** Tweggagghie, jahasra!

**MARIANNA:** (lil Toti): Warrabli min-nofs! (lil Lillina): Qbadtek, sfaċċata! Taghmel hekk taht ghajnejn ommok! Ma' min hsibt li qed taghmilha?

**LILLINA:** Hniena, ma, hniena!

**MARIANNA:** Intlift daqshekk, moqzieża?

**LILLINA:** Le! Irid jiżzewwigni! irid jiżzewwigni! Ma tismax? Irid jiżzewwigni!

F'dan il-punt jinbidlu l-partijiet -- Marianna tmur kontra Giacomo; Cinquemani kontra Lillina. Il-professur Toti jibqa' jlahhaq daqqa ma' grupp u daqqa ma' iehor.

**MARIANNA:** (lil Giacomo): Tiżzewweg? U jien naghti 'l binti lilek? Għandek il-kuragg tghid li mhux minnek jonqos? Int mignun, u haġ'ohra wkoll, li ma jixraqlix ngħidhielek jien. Irvinajtli t-tifla! Vili! Vili! Tigi hawn bi tradiment, bhal halliel, biex tisraqli l-unur ta' binti!

**CINQUEMANI:** (lil Lillina): Min hu lest? Min hu lest biex jiżzewgek? U jien nerhik f'idejh? Kelb imgiddem! Tridni naghtik lil wiehed mejjet bil-ghuh? Ma' wiehed bhal dak mort tithammeg? u hamnigtli ismi, l-unur tal-familja tieghi! (Cinquemani jitlaq lil bintu, jaqbad siggu u jkun sa jintafa' bih fuq Giacomo. Il-professur Toti jzommu). Int, okrog minn hawn! Issa! Barra! Qabel, Sinjur ahfirli, naghmel xi zball.

Jinhall mill-professur Toti, jehles bi skoss qawwi; imma Giacomo jahrab mill-kuritur, u Cinquemani jigri warajh.

**MARIANNA:** (lil Lillina): Diżunurata! ghajb ghalik! U issa xi tridni

nagħmel bik? Ibki l-misthija tiegħek!

**CINQUEMANI:** (jidhol imqanqal) Ma rridekx iżjed id-dar! Barra, barra int ukoll! Itlaqli 'l barra! W'ghaydekx aktar binti! Mur inharaq! Itlaq! Itlaq!

**TOTI:** (b'lehen għoli, jiddomina fuq kulhadd) Fejn tridha tmur, baħnan? Tekduha magħha, meta tagħkom hi l-htija, tagħkom li bghattuha hawn, sa minn meta kienet għadha ċkejnkna, qalb daww il-pastazati kollha li l-istudenti jharbxu mal-ħitan u fuq il-bankijiet!. Ċarlatani t-tnejn, għax m'intomx aħjar minn hekk!

**CINQUEMANI:** (lil Lillina) Itlaq 'il barra! barra, għidtlek! Ma rridekx aktar!

**TOTI:** Ma tridhiex aktar? Nekodha jien! Hawn, binti, tibkix għax hawn jien għalik! Ejja miegħi... Ismi, ma nistax nagħmel haġ'ohra, jektiieg nagħtihulek. Imma tkun binti, binti sabiħa; ejja... ejja...

Iressqilha rasha fuq sidru u waqt li jmellsilha xagħarha bil-ħlewwa, jitlaq lejn il-lemin.

PURTIERA

IT-TIENI ATT

Salott bla pretensjonijiet fid-dar tal-professur Toti. Bieb ghal barra fil-faccata; bieb fix-xellug. Fil-lemin, divan, pultruna, eċċ. Fuq id-divan, ftit gugarelli ta' Nini': karrettun, paljaċċu biċ-ċimblu f'idejh.

Meta tiftaħ il-purtiera hemm fix-xena, bilwieqfa, id-Direttur Diana, bil-kappell f'idu. Wara ftit tidhol Rosa mill-bieb tax-xellug.

**ROSA:** Ogghod komdu. Stenna. Ha nneħhi dal-karrettun. (tneħhih).

**DIRETTUR:** Nista' npogġi hawn. (juri pultruna).

**ROSA:** (bil-karrettun f'idha) Ihallih fejn ġie ġie. Le, poggj hawn. (turi d-divan. Id-Direttur ikun sa joqghod, imma fuq id-divan isib ukoll paljaċċu u jnewlu lil Rosa). Ah! kien hemm il-paljaċċu wkoll? Grazzi. Iqatta' kemm isib. Tista' tobsor! Tifel uniku! Il-fessud tal-papa! Ma tghaddix gurnata li ma jgiblux gugarell ġdid. Ah, hawn hu l-professur.

Jidhol il-professur Toti bid-dressing gown b'bixra daqsxejn ċassa. Id-Direttur iqum.

**TOTI:** Għażiż sur Direttur. Ogghod komdu. Jekk tippermetteli mument... (jersaq lejn Rosa u jkellimha bil-mod, bil-ghaġla). Mur igri malajr sad-dar ta'... ta' hatni.

**ROSA:** Issa?

**TOTI:** Iva, malajr, għidtlek.

**ROSA:** U ż-żgħir ma' min inhallih?

**TOTI:** Issa t-tifel qiegħed m'ommu. M'hemmx il-mara l-oħra wkoll? (idur fuq id-Direttur). Jekk jogħġbok, ogghod bilqiegħda. (lil Rosa): Fhimtni?

**ROSA:** U xi tridni mmur ngħidlu lil hatnek?

**TOTI:** Biex jiġi hawn malajr, it-tnejn li huma, l-omm u l-missier. Malajr! Imma, bla ma tbeżżagħhom. Għidilhom li s-sinjura ma tiflahx u li għandha bżonnhom. Igri. (u malli Rosa titlaq mill-bieb ta' barra): Skużani hafna, sur Direttur. Aġtini l-kappell... (igieghlu jagħtihulu). Inhalluh hawn. (ipogġih fuq sigġu hdejn id-divan).

**DIRETTUR:** Grazzi. Skużani, professur, talli ġejt indejpek.

**TOTI:** Le, x'jiġifieri! Ma ddejjaqni xejn! Takwid ċkejken tal-mara tiegħi.

**DIRETTUR:** Ah, jiddispjaċini! Imm'int, professor, imissek qiegħed hemm... (juri l-bieb tax-xellug).

**TOTI:** Le, m'hemmx b'zonnha l-ghajjuna tiegħi. Bgħatt għal ommha għax, bejn nisa, jiftieħmu ahjar. Lili ma tridx tgħidli x'għandha. Imma jiena naf. Xejn. Tahwid ċkejken,

**DIRETTUR:** Eh, forsi...? (jalludi għal tqala ġdida).

**TOTI:** Le! Allahares, sur Direttur! Wieħed biżżejjed! Xi kaġa oħra. (jersaq lejha u bħallikieku b'sigriet): Iż-żgħożija, sur Direttur! Bħalma April irid ix-xita, hekk iż-żgħożija, kultant, id-dmugh. Wara titla' x-xemx u terġa' l-hena. Żgħożija! -- Għandek xi ordnijiet x'tagħtini, sur Direttur?

**DIRETTUR:** F'għieh kemm hemm, min qed isemmi ordnijiet?

**TOTI:** Le, le, inti tista' tordnali dejjem. Jekk il-qagħda tiegħi issa tbiddlet, b'danakollu nibqa' dejjem is-subaltern l-aktar uboidjenti tiegħek.

**DIRETTUR:** Ġejt biex nitlobok, tassew, mhux tant lill-professor, daqs kemm lill-kabib.

**TOTI:** Għall-ordnijiet tiegħek, sur Direttur.

**DIRETTUR:** Isma', ma rrid nitlob xejn għaliġa! Jonkella, iva, favur għaliġa wkoll, imma li, nahseb, jiswielek ftit hafna, wara l-fortuna sabiha li messitek.

**TOTI:** U le, sur Direttur, issemmihiex, nitlobok, din il-fortuna tiegħi! Hija kien ighix ir-Rumanija; u bħalma jien ma kontx naf, wara hafna snin, kienx għadu kaj jew mejjet, hekk ukoll hu ma kienx jaf fuqi, jekk kontx kaj jew mejjet. Għalhekk ma nistax ngħid li ried tassew iħalli flusu lili. Hallshekk għax ma satax jehodhom miegħu d-dinja l-oħra. Pittxew lil min kellhom jagħtuhom, u sabu li kellhom jagħtuhom lili, l-uniku werriet.

**DIRETTUR:** U allura ma kenitx fortuna?

**TOTI:** Fortuna, ma ngħidx le! U, emminni, m'neamx misteri. Mar-raħal qed tigris x-xniegħa li għandi ma nafx kemm flus oħra mohbijin id-dar. Lanqas sold. Il-wirt kollu - hekk kif wasal għandi - mija u ħamsin elf frank - qegħedtu l-Bank Agrikolu tal-post.

**DIRETTUR:** Somma sabiha!

**TOTI:** Iva. U sirt l-aqwa azzjonist tal-Bank; bil-kondizzjoni li ndaħħal hemm lil xi ħadd li għandi fiduċja fih.

**DIRETTUR:** (ftit fuq ix-xwiek) Eh, naf: lil Delisi?

**TOPI:** (kalm) Daqshekk hu, Giacomo Delisi. B'danakollu, emminni, sur Direttur, kont ahjar qabel, bil-ghaks kollu li kelli! Dawn il-flus kienu ghalija... taf bhal meta fix-xitwa t-tfal, filghaxija, jigbru l-weraq niexef li jaqa' mis-sigar biex jaghmlu huggiega, b'mod li jekk wiehed, ukoll jekk okejken nafna, ighaddi minn quddiemha, id-dell mal-hajt, b'dik il-huggiega, isir qisu ggant, li jekk jarfa' drieghu jilhaq il-hames sular? Hekk, sur Direttur! Ma kont xejn: nghaddi u hadd ma jhares lejja. Kien hemm dil-huggiega tal-wirt; u issa, malli narfa' drieghi, malli ncaqlaq rigli, jarani kulhadd; kulhadd sar ihares lejja b'par ghajnejn daqshiex; kulhadd irid soddisfazzjon ta' kulma naghmel u ta' dak li ma naghmilx; jekk naqbez ghal dan, jekk ma naqbiex ghal dak l-iehor. U dan xinhu? M'ghadnix aktar sid li naghmel dak li joghgobni, bla hsara - m'ghandniex xi nghidu - ta' hadd? Iddejjaqt, dak hu. U emminni, kieku ma kellix dak ic-okejken t'hemm, li diga beda jigri mad-dar, kwaži kienet tigrini l-hajra li nigbed mill-Bank dawk il-mija u erbghin bičca karta u naghmel tassew, bhal tifel zghir, huggiega li tibqa' tissemma, li tibqa' tissemma!

**DIRETTUR:** Jiddispjaćini, professor, li qbadtlek suggett ta' dwejjaq. Imma tippermettili naghmillek osservazzjoni?

**TOPI:** Anzi, niringrazzjak.

**DIRETTUR:** Jidhirli li m'intix taghmel dak kollu li jmissek - la r-rahal hu malinn, kif tghid inh, li tafa' ghajnejh fuqek -- biex tilqa' ruhek u tehles mill-fittagni u d-dispjaćiri.

**TOPI:** Jien? M'jien naghmel xejn, sur Direttur! Noqghod hawn, migbur id-dar. Mid-dar ghall-iskola, mill-iskola ghad-dar.

**DIRETTUR:** Dak hu, tippermettili? Wasalna ghall-iskop taż-żjara tiegħi. L-iskola. Tiftakar li sentejn ilu, meta inti kont ilek diga tghallem erbgha u tletin sena, kont tajtek il-parir biex tistrieħ?

**TOPI:** Niftakar, iva.

**DIRETTUR:** U dak iż-żmien ma kellekx dal-wirt! Imma skuži, professor, ghaliex ta' lanqas ma tistrieħx issa?

**TOPI:** (minnufih) Eh, le le le le! qatt qatt qatt qatt! Tkellimnix fuq hekk! tkellimnix fuq hekk, sur Direttur!

**DIRETTUR:** Stenna. Hallini nkompli...

**TOPI:** Ma rridx nisma' b'ragunijiet, sur Direttur! Ma rridx nisma' min ighidli biex nirtira! Ara, hemm eghžeż ghalija minn din it-tarbija? Is-sighat li nqatta' l-iskola ninsiehom kollha bil-ferk li taghtini din it-tarbija. Ghalija qishom elf sena kull gurnata li ddoqq il-qanpiena biex nigri lura hawn halli nilghab u nsir tarbija jien ukoll. B'danakollu le, ma ncedix! ma ncedix, sur Direttur!

**DIRETTUR:** Taf li int daqsxejn rasek iebša? Jekk għalik hu martirju?

**TOTI:** Għalhekk, għax hu martirju! Irrid nibqa' dak li kont dejjem. Is-salib irrid ingorru sa l-aħħar. Jekk dan il-martirju kien l-iskop ta' dak kollu li għamilt! Allura kieku għalfejn għamiltu?

**DIRETTUR:** Iva, imma jekk issa m'hemm b'żonn aktar?

**TOTI:** Dak tgħidu int! Trid tħallat il-flus li qlajt bil-għaraq ta' għbini, il-flus li qanċiċt għalihom, ma' dawn tal-wirt, li niżlu mis-sema, li tagħmel hekk (jonfoħ fuq wiċċ idu) -- u jmorru mnejn ġew? U mbagħad nista' ngħidlek li għibuli riżq każin! U wara kollox... wara kollox hemm raġunijiet oħra. Bejnietna: kieku ma kenitx l-iskola, kont noqgħod iżżejjed id-dar, minħabba fit-tifel. Hadd ma kien jindahalli. Jien xiħ, sur Direttur, u fid-dar kont inkun ta' xkiel: inti tifhimni! Ma nitkellmux aktar fuq hekk.

**DIRETTUR:** Jiddispijaċini, professor; imma jektiegħli nkompli nkellmek fuq hekk, u b'mod serju.

**TOTI:** Trid forsi tobbligani?

**DIRETTUR:** Hu paċenzja, professor. Iprova kun minfloki: minn filgħodu sa filgħaxija, fl-uffiċċju, id-dar, jekk noħroġ nagħmel żewġ passi, minn sentejn 'l hawn jiena maħkum, imdejjaq minn kulhadd, missirijiet u barranin ukoll li ma nafhomx, li jiġu jipprotestaw kontra s-suppost skandlu għax inti bqajt tghallem.

**TOTI:** Eh, iva?

**DIRETTUR:** Iva, iva, sfortunatament, professor. Emminni, protesta mir-raħal kollu -- generali.

**TOTI:** Mir-raħal kollu?

**DIRETTUR:** Jissemew ktijiet li jafu bihom, li jitkellmu fuqhom fir-raħal dwar il-ħajja privata tiegħek u...

**TOTI:** U int, sur Direttur?

**DIRETTUR:** Bħalissa ma rridx noqgħod nara jekk għandekx tort jew raġun. Imma ngħid dan: li inti, bħala ċittadin privat, jekk għandek il-kuxjenza kwieta, tista' titmellaħ x'tgħid in-nies; imma bħala professor le, qed tifhem? Bħala impjegat ta' uffiċċju pubbliku, inti għandek l-obbligu li tagħti kas; kif irrid nagħti kas jien bħala direttur; u għalhekk ġejt nagħtik parir, għal darb'oħra, biex tirtira.

**TOTI:** U b'hekk naqbel ma' fehma ingusta?

**DIRETTUR:** Le, ara --

-- Xi tridni nara, sur Direttur? Nistenna li xi hadd - la inti ma

tridx - jigi jiddiskuti mieghi, mhux fuq dak li jahseb, imma fuq dak li hu: sewwa sew fuq il-kuxjenza tieghi! (iqum): Le le le. Ma nirtirax! Naccetta l-gwerra, sur Direttur. Irrid nara min sa jkollu l-hila jigi jghidli f'wicci li m'iniex ragel onest; u li dak li naghmel mhux qed isir ghall-gid.

**DIRETTUR:** (iqum hu wkoll u jgħaqquad idejh) Tifhem int li jien qdejt dmiri ta' habib.

**TOTI:** U jien nirringrazzjak!

**DIRETTUR:** Navzak li hemm it-tehdida li l-protesta titwassal quddiem ~~X/~~ awtoritajiet oghla --

**TOTI:** -- Hallihom jaghmlu! hallihom --

**DIRETTUR:** U jekk ghada pitghada mill-Ministeru jkunu jridu xi rapport --

**TOTI:** -- Wiegeb kif jidhirlek: li tajtni l-parir biex nirtira, u li jien ma ridtx naf. Imbagħad naraw, sur Direttur.

**DIRETTUR:** Mela ma fadallix klief li nsellimlek u nixtieqlek li s-sinjura ma ddumx ma tkun f'sikkitha.

**TOTI:** Grazzi, sur Direttur; obligat kafna lejha, emminni.

**DIRETTUR:** Tinkomodax ruhek. Ahseb fuq dak li ghidtlek u imxi fuq il-parir tieghi: -- irtira!

**TOTI:** Le, le, inwasslek, x'jigifieri, inwasslek, sur Direttur.

Id-Direttur johrog. Il-professur Toti jwasslu, u wara ftit jigi lura. Isib fil-bieb tax-xellug lil Lillina, b'Nini' f'idha; mitluqa, b'xagħarha mhabbel u ghajnejha komor bil-biki.

**TOTI:** Uwa int. Tridx taghtini t-tifel?

**LILLINA:** Iva, ma niflahx niehu hsiebu. Rosa fejn marret?

**TOTI:** Bghattha jien. Imma agħtini dak it-tifel. Ejja, ejja hawn mieghi, Nini'! (jiedu f'dirghajh). Inhalluha bi kwietta lill-mama'; ma tarax li għandha l-buli?

**LILLINA:** M'għandux kwiet!

**TOTI:** Forsi għax jarak hekk, miskin. Qisna zewgt irjus maqtugħa, veru Nini'? meta naraw 'il-mama' hekk. Taf li diga għaddew tlitt jjiem?

**LILLINA:** Imma xi tridni naghmel jekk ma niflahx?

**TOTI:** Naf! U taħseb li ma nagħrekx, ruhi? Poggi, poggi hawn. Sejjer inhalli t-tifel mal-qaddejja sakemm tasal Rosa.



LILLINA: Le, ma' dik le: nibza' li ma tindukrahx.

TOTI: Inkellimha jien, tibzax. U Rosa mnux sa ddum hafna ma tasal.

Johrog ma' Nini' mill-bieb tal-faáčata u jidkol wahdu wara ftit. Sadattant, Lillina tkun qaghdet bilqieghda u hbiel wičča lejn idejha. Toti, hu u diehel, jara lil Lillina f'dik il-qagħda, ičaqlaq rasu, imbagħad jersaq lejha bil-mod u jghidilha:

TOTI: Tassew ma tridx tghidli x'int thoss?

LILLINA: Diga għidtlek m'jien inhoss xejn. Rasi tuğaghni, u meta nżomm għajnejja miftuhin, rasi dđur bija.

TOTI: U ma tistax tisma' min jitkellem: fhimt! Ma tridx insejjaħ it-tabib... (ma' sinjal ta' lillina li sa tqum, iżommha u ma jhalli-hiex tiččaqlaq): U iva, ma jidhirlix li hemm għalfejn insejhulu!

LILLINA: (tibqa' bilqieghda, imma ma tiffлах aktar). F'għieh kemm hemm, hallini bi kwiet! tghidli xejn aktar! Komplu hu pačenzja ftit granet ohra, u tara, tara kif iğħaddili kollox... kollox... kollox... (tinfaqa' tibki).

TOTI: Qed nara kemm iğħaddilek! Iğħaddilek sabih... (pawsa qasira; imbagħad, grixti, insinwanti): Ma tridx tiftah qalbek miegħi?

LILLINA: Imma xi tridni ngħidlek, jekk ma naf xejn, xejn li fuqu nista' niftah qalbi? Għalfejn iddejjaqni?

TOTI: Indejqek? Irridek biss tkellimni, tghidli x'gara!

LILLINA: Imma jekk ma gara xejn! Nahlflek: xejn!

TOTI: Allura għax qieghda hekk?

LILLINA: Għax ma niffлахx; kemm-il darba tridni ngħidlek?

TOTI: Allura jkolli nitkellem jien! Għidli, tahseb tassew li jien għalkemm xiħ, sirt daqshekk żmagat li ma nifhimx li ma tistax tibqa' hekk, għax għandek uğıħ ta' ras biss? (malli Lillina tkun sa tiččaqlaq biex tqum, iżommha b'qawwa akbar). Le, stenna! i bqa' hawn halli tismaghni; u hallih l-uğıħ ta' ras, għaliex anzi din tkun ir-ričetta li tğħaddihulek. Dal-hafna tlablib li n-nies qed tagħmel fuqna, forsi qed iğaghlek tistħi minni, tant li bdejt tahseb li ma tistax tkellimni għal qabel u tghidli x'għandek f'qalbek? Kun af li dān ikun l-akbar insult li tista' tagħmilli, l-ikreh tradiment: dak li tara fija... dak li lanqas irrid insemmi. Jien bqajt i nżomm dak kollu li wegħedtek u ma mxejtx lura pass wieħed. Jekk in-nies titkellem, jekk in-nies tidħak, u hemm min jipprotesta u min ihedded - sa bağhtuli d-dar

lid-Direttur, rajtu - tajjeb, hallihom ighidu! hallihom jaghmlu! Tpaćpić, dahk, protesti, tehdid ghalija ma jfissru xejn, u lanqas m'ghandhom ifissru ghalik. Nafu tajjeb, int u jien, li m'ahna naghmlu xejn hażin; u ghalhekk ghandna nfittxu li nibqghu magħqudin ilkoll u ma nagħtux ruhna b'mirbukin minn hadd, waqt li nistennew li ż-żmien jagħtini raġun: mhux issa - malajr - meta mmut - meta nkun hallejtkom tajjeb, it-tlieta l'intom kalmi u henjin. Fhimt? Ghidli, fhimt?

LILLINA: Iv'iva, fhimt.

TOTI: U allura issa tkellem! X'inqala'? Kellkom xi tghidu?

LILLINA: Le, x'kellna xi nghidu! Ma kelli xi nghid ma' hadd.

TOTI: U allura ghaliex i lu tlitt ijiem ma jigi?

LILLINA: Fejn naf jien?

TOTI: Lanqas il-Bank mhu jmur, ilu tlitt ijiem. Qalli lbierak il-kaxxier. Donnu ghandu wghigh ta' ras hu wkoll. Oh, Sinjur Alla, tfal! Ftakru li intom ghad fadlilkom żmien, u li kull gurnata li ttellfu lili hi dnu! Tlitt ijiem ilek ma tkanta, tlitt ijiem ilek ma tidhak... (Lillina terga' tinfexx tibki). Qed tara? U twebbes rasek u tghidli li mhu xejn! Grat xi haga kbira! U jkollok tghidli! (tinstama' l-qanpiena ddoqq minn gewwa). Ah, waslu! Jekk ma tridx tghid lili, għallanqas ghid lil ommok.

LILLINA: (tqum) f'daqqa fost l-ilfiq) Ommi? Bgħatt għal ommi? M'għandi x'ngħidilha xejn! M'għandi x'ngħid xejn lil hadd! Halluni bi kwiet! Halluni bi kwiet!

Titlaq tigri mill-bieb tax-xellug. Toti jibqa' mnikket iħares lejn il-bieb minn fejn harget Lillina; ićaqlaq rasu; jistenna; imbagħad, meta jara li ma dahal hadd, jersaq lejn il-bieb tal-faċċata u jghajjat:

TOTI: Min hemm? (pawsa) Rosa!

Titfaċċa Rosa fil-bieb.

ROSA: Hawn jien.

TOTI: (jimitaha) "Hawn jien" u ma tigix tghidli x'qalulek?

ROSA: Li gejjin. Hargu warajja. Dalwaqt ikunu hawn. Imma ma ridux jisimgħu.

TOTI: Biex jigu?

ROSA: Ghaliex qalu li ma jridux jindahlu fl-affarijiet tiegħek.

TOTI: U min qalilhom biex jindaħlu?

ROSA: Ma nafx. Hekk qalu.

TOTI: Imm'inti m'ghidtilhomx li s-sinjura ma tiflaħx?

ROSA: Ghidtilhom. U bdew ikarsu lejn xulxin, bejniethom.

TOTI: U int allura hallejt ilsienek, u mur ara! Biżżejjed. Ghallanqas, ghid lili b'dak li taf, jekk taf xi haġa!

ROSA: (b'rabja u stinata) Xi tridni nkun naf? Ma naf xejn! Jiena hawnhekk seftura; ma naghmilhiex ta' widna jew xi haġ'ohra!

TOTI: Ih, taqbeż daqs lifgħa!

ROSA: Ghax irrid inżomm i r-rispett tiegħi! Fhimt? Jekk tridni, zommni; jekk ma tridnix, keccini! Nistma lis-sinjura. Naċċettaha u ma naċċettahix. Inhobb lit-tifel. Lilek, jekk trid tkun taf, ismagħha: lili ttellagħli l-istonku. Jekk tridni, zommni; jekk ma tridnix, keccini!

Terga' tinstama' l-qanpiena tal-bieb. Rosa taqbad il-libsa pulit minn żewġ kefef, tiftahha, tagħmel riverenza u titlaq.

TOTI: (ighajjat warajha) Ilsien hażin! Ilsien hażin!

Jidhlu serji u dritti Cinquemani u martu Marianna, bla ma jsellmu. L-ewwel wieħed b'nofs tomna antika griża u bastun bil-manku tal-qarn; Marianna b'velu kbir qisha d-Duluri fuq rasha u dublett goff kollu piegi, iċċangjat aħdar u iswed, b'riha ta' naftalina tinxamm minn mil bogħod.

TOTI: Għażiż Cinquemani, għażiża kunjata, oqogħdu komdi, oqogħdu!

MARIANNA: (fuq fuq) Grazzi hafna. (u ma toqghodx).

CINQUEMANI: (igholli idu b'solennita') Dan mhux post li jghodd għalina biex noqogħdu komdi!

TOTI: Ghallanqas oqogħdu bilqiegħda u poġgi l-kappell.

CINQUEMANI: Ma npoġgi xejn.

TOTI: Inti almenu, sinjura kunjata, niżżel il-velu fuq spallejk.

MARIANNA: (b.q.) Grazzi. Ma nniżżel xejn. (toqghod bilqiegħda).

CINQUEMANI: U l-kappell, biex tkun taf, ninżgħu f'dari. Din mhix dari, mela... (joqghod bilqiegħda).

TOTI: Din id-dar ta' bintkom. Jekk qatt ma ridtu tqisuha bhala darkom...

**CINQUEMANI:** (waqt li jqum) Marianna, pst! (Marianna tqum) Immorru!

**TOTI:** Mela qed tiggennen? X'ghidtilkom? U isa, ma naghmlux Amerijiet, ghax ghandi biżżejjed fiex naghti rasi! Oqogħdu bilqieghda u nitkellmu.

**MARIANNA:** Nitkellmu? Int? Int trid titkellm? L-ewwel oqghod isma' x'ghandna xi ngħidu ahna! (lil Cinquemani): Int! Ibda!

**TOTI:** (b'sinjal ta' rassenjazzjoni) Nisingħu x'sa tghidu! Imma ehilsu, f'għieh Alla!

**CINQUEMANI:** Arani miegħek. Sew jien, kemm marti; jien (juri b'sebgħu fuq sidru) u marti (juri b'sebgħu) kollox sew?

**TOTI:** (mifqugh bid-dakk) Kollox sew! Kompli!

**CINQUEMANI:** Le, taf: biex inkun ezatt; għaliex ahna t-tnejn raġel u mara mizzewġin tassew. Għalhekk, sew jien kemm marti, inti taf tajjeb li ma rfiisniex f'din id-dar hlief dak in-nhar tat-tieg.

**MARIANNA:** (tiċċaqlaq fuq is-siggu) U Alla jaf x'hassejna!

**TOTI:** Intom? Għaliex? Meta?

**MARIANNA:** (fuq tagħha) Eh, għaliex, għidt? Meta, għidt? Issa stess, issa stess! Li kont taf x'hars tawna n-nies, quddiem il-bibien kollha, waqt li rawna gejjin hawn!

**TOTI:** Tajjeb, harsu lejkom; u mbagħad?

**CINQUEMANI:** Biżżejjed, Marianna; halli nitkellm jien!

**TOTI:** Mument wiehed, Cinquemani. L-ewwel nixtieq inkun naf dan: -- Għidtlek, iva jew le, l-iskola, ma nafx kemm-il darba, biex tigi hawn ma' martek, halli taraw lil bintkom?

**CINQUEMANI:** Iva, għidtili.

**MARIANNA:** (tqum fuq riglejha f'daqqa waħda) Ah, trid taf għala ma gejniex?

**CINQUEMANI:** (iqum hu wkoll fuq riglejha u jersaq donnu biex jipperċedi 'l martu) Stenna, Marianna: inwiegħbu jien! -- La semmejtli l-iskola, għandek tkun taf li hemm, quddiem skabek u l-istudenti, insellimlek għall-edukazzjoni biss, u biżżejjed. Għaliex jien biss naf, u s-sur Direttur, bil-pastazati li jkolli nhassar mill-hitan fuqek u fuq binti! Affarijiet li jwaqqgħulek wiċċek l-art bil-misthija! wiċċek l-art!

**MARIANNA:** U trid taf x'zammna nigu!

**CINQUEMANI:** Qed taqa' għaż-żuffjett mar-rahāl kollu! U r-rahāl għandu raġun! Jien u marti, it-tnejn li ahna, biex tkun taf, mar-

rahal inżommu!

ritx

MARIANNA: Ghaliex ahna nies li ghad ma tlfniex il-hmura qaddisa ta' wiċċna! Il-hmura qaddisa, hawn! hawn! (taghti daqqiet ta' harta fuq kaddejha).

CIRQUEMANI: Nies tal-gieh ahna!

TOTI: Aqtaghha! Tridu tafu x'intom? Żewġt ihmir intom! Żewġt ihmir!

CIRQUEMANI: Kellimni bil-qima ghaliex jien katnek!

TOTI: U oġġhod bi kwietek! Hatni! Taf tajjeb kif u ghaliex hadtha 'l bintkom!

MARIANNA: Hadtha ghax ridt tehodha!

TOTI: Daż-żgur! U bil-qalb kollha!

MARIANNA: Mhux hekk ghalina li hadtha! Ghaliex ghalina setgħet baqgħet fejn kienet ghax kien ikun ahjar! Misthija mohbija, flok pubblika, kif ghamiltha int! Taf li ma nistgħux nixirfu barra l-bieb minhabba fil-biża' li jinbxuna f'wiċċna n-nies?

TOTI: Lestejtu? Ghidtu li kellkom tghidu? Nista' nitkellem jien issa?

CIRQUEMANI: Le, x'lestejna! x'ghidna! Stenna! Lilu, ghid ftit, lilu, lil wiehed sfaċċat ta' dik il-kwalita'; halliel ta' l-unur tal-familji; li ksiek bir-ridikolu mill-ponta ta' riglejk sal-ponta ta' rasek; lilu kellek taghtih il-post ta' fiduċja fil-Bank? Hu jrid jehodlok hsieb l-imghax?

TOTI: Ah, fhimt: minhabba f'hekk di n il-korla kollha?

CIRQUEMANI: Le, mhux għal hekk! din kollox ma' kollox! Ma kienx biżżejjed li hallejtu, bi skandlu għar-rahall kollu, li jibqa' jigi hawn?

MARIANNA: U ppretendejt li kellna nigu ahna wkoll, minbarra dak!

CIRQUEMANI: Biżżejjed, Marianna! -- Ma kienx biżżejjed, eh? Ahki għassa ta' l-imghax kellu jiddeffes? Xi ktiega kellha binti ta' tutur minn dil-kwalita'? Bil-pensjoni li kont thallilha u dil-fortuna gdida li niżlet mis-sema, forsi ma setgħetx binti tibqa' hielsa, padruna tagħha nfisha, mat-tifel, mingħajr dan l-iskandlu, indukrata minn ommha u minni?

TOTI: Jitbekka, johroġ mill-but maktur kbir imlewwen u jaqbad jibki. Martu tagħmel bħalu fil-gesti kollha tiegħu. U t-tnejn jibqgħu jibku għal ftit.

TOTI: Bravi! Bravi! U dan jissejjah ragunar? Lil bintkom erba' soldi kien imissha pensjoni! U dwar il-wirt, min kien jistennieh? M'għandniex xi ngħidu, kieku stajt nobsor li kont sa niret, kont

nippretendi li - mhux biss bintkom - imma kull tfajla oħra kienet tithajjar tigi miegħi biex tghinni u taghtini onestament daqsxejn farag fi xjukiti, u tistenna bis-sabar li umut jien biex wara tagħmel li joghħboha. Imma waslet tard wisq u bla ma hadd kien jistennieha din il-fortuna, fhimt? Meta l-fatt kien sar u l-affarijiet kellhom jithallew kif kienu.

CINQUEMANI: Biżżejjed. Taf għaliex issa ġejna hawn? Ġejna għaliex, bil-ghajjnuna t'Alla, jidher li spiċċa kollox.

TOPI: (jinhasad, inkwitat kafna) Xinhu? Spiċċa kollox? X'għidtu?

MARIANNA: Eh, ir-rahall kollu qed ighid hekk!

TOPI: (b.q.) Spiċċa?

CINQUEMANI: Kif? int tirrabja, flok tiringrazzja 'l Alla?

MARIANNA: (trodd is-Salib) Fl-isem tal-Missier, u ta' l-Iben u ta' l-Ispirtu Santu!

TOPI: (b.q. mitluf u bla kwiet) Insomma, x'gara? Possibbli ma nistax inkun naf lanqas jien? Għidli malajr x'taf! Ah, għalhekk, allura, ilha tlitt ijiem tibki dik l-imsejtna? Xi haga serja? X'qegħdin ighidu fir-rahall? Kollu ta' xejn, kollu ta' xejn li toqogħdu troddu s-Salib! Sjennew qabel trodduh, għaliex għad hawn jien hawn gew! hawn jien!

MARIANNA: Iva, anki l-qassisin, għall-grazzja t'Alla!

TOPI: Il-qassisin?

MARIANNA: Mela, il-qassisin! Eh, inti ma tafx li oħtu --

TOPI: Oħt Giacomino? --

MARIANNA: Mela! is-sinjorina Rosaria Delisi qalbet ta' taħt fuq lin-nies tal-knisja - qassis b'qassis -

CINQUEMANI: - u għandi ngħidlek li ma jdumx ma jasal hawn dun Landolina! -

TOPI: - dun Landolina? Mik hu?

CINQUEMANI: (b'enfasi) Ragel qaddis! Il-benefiċjarju ta' San Mikiel! Dak li hu!

MARIANNA: Il-patri spiritwali tas-sinjorina Delisi! Dak li hu!

TOPI: U jrid jigi... irid jigi biex ikellimni?

CINQUEMANI: Ġie għandi lbierah filgħaxija, għax kaseb li kont miftiehem miegħek, kif qed tmexxi hawn... Meta mbagħad sar jaf li ---

**TOTI:** — qal li sa jigi ghandi? (ihokk idejh) Tajjeb! tajjeb!  
Hallih jigi! Jekk irid ikellimni, sinjal li ghad iridha jaraha  
mieghi! U narawha! Imma... le, stennew... (idur fuq Marianna):  
Aghmilli pja'cir, idhol hdejn bintek (juriha l-bieb tax-xellug).

**MARIANNA:** (tinfaqa' mill-gdid) Jien? Ma rridx naraha aktar!

**TOTI:** Ma naghmlux kmerijiet! Idhol hdejha u ipprova bil-kelma t-tajba,  
bil-hlewwa, geghelha tghidlek x'gara, x'inqala' bejniethom.

**MARIANNA:** Jien? Mela qed tiggennen? Tridni nitkellem fuq dawn l-affarijiet  
ma' binti? Xi hsibtne lili?

**TOTI:** Hsibtek omm twajba! Il-hsara hi serja: f'g'ieh Alla, henn daqs-  
xejn wahda! Idhol hdejha!

**MARIANNA:** Nidhol imma ma nitkellimx, qieghda nwissik! Jekk titkellem hi...

**TOTI:** Kollox sew! Forsi malli tarak, tintelaq f'dirghajk u tghidlek  
kollox.

**MARIANNA:** (lil zewgha) Nidhol?

**CINQUEMANI:** (serju, wara li jahsibha ftit) Idhol.

**TOTI:** Nirrikkmandalek, bil-hlewwa.

**MARIANNA:** Ghidtlek li m'iniex sa nitkellem! Jekk titkellem hi... (tohrog  
mill-bieb tax-xellug).

**TOTI:** Oh! U sadattant aghmilli pja'cir int ukoll, Cinquemani! Tibzax,  
fl-ahhar naf kif ghandi npattilek.

**CINQUEMANI:** Minn dil-widna ma nismax. Jiena impjegat pubbliku; umli, iva,  
imma impjegat pubbliku; u dan qatt ma nsejtu.

**TOTI:** Qed nara. Insejt minflok li int missier.

**CINQUEMANI:** Nixtieq naf kemm ahna missirijiet hawn!

**TOTI:** L-inqas fost kulhadd, int: nista' nizgurak. Naqtghuha! Ifhimni  
tajjeb x'sa nghidlek.

**CINQUEMANI:** Ghidli, ghidli.

**TOTI:** (l-ewwel jersaq lejn il-bieb tax-xellug biex jissamma' jekk  
Lillina hix titkellem m'ommha; imbaghad, imur lura hdejn  
Cinquemani). Mela, isa, malajr; inzel sal-pjazza.

**CINQUEMANI:** Imbaghad?

**TOTI:** Itla' sal-Bank Agrikolu.

**CINQUEMANI:** Imbaghad?

**TOTI:** Imbagħad x'kankru fik! Ara daqsxejn x'geddum biex tagħmel pjaċir żgħir!

**CINQUEMANI:** Jekk għadek ma fissirtli xejn! Xi mmur nagħmel il-Bank?

**TOTI:** Xejn. Ara biss jekk Giacomo Delisi hux hemm.

**CINQUEMANI:** Jien? Dak il-hatba ta' l-infern? Imma fejn hi rusek, professur? Jekk narah lil dak il-hatba --

**TOTI:** -- aghmel bħall-fenek quddiem il-klieb. Akrab. Għandek mnejn lanqas tarah, għax ilu tlitt ijiem ma jmur hemm. Lest biex tkellem lill-kaxxier?

**CINQUEMANI:** Il-kaxxier, kollox sew. Imma -- mhux 'il dak is-sinjur l-iehor -- ftehemma!

**TOTI:** Bizżejjed jekk tistaqsih f'ismi x'hemm mill-gdid.

**CINQUEMANI:** U jekk nara 'il dak?

**TOTI:** Aharbu, aharbu, u ejja għidli. (tinstama' ddoqq il-qanpiena tal-bieb). Mhux li kien hu!

**CINQUEMANI:** (ifittex fejn jistaħba, b'konfużjoni kbira) Hu? ma rridx narah! ma rridx narah! Għax jekk narah...

**TOTI:** Fil-bieb tal-faċċata titfaċċa Rosa.

**ROSA:** Hawn dun Landolina. Jal li jixtieq ikellmek.

**CINQUEMANI:** Qed tara? Wasal.

**TOTI:** (lil Rosa) Għidlu jgħaddi. (Rosa titlaq).

**CINQUEMANI:** Jiena sejjer. (hu u sejjer) Għallanqas fl-aħħar bdew jidhlu nies tal-galbu f'did-dar. (jagħmel inkin profund lil dun Landolina li jidhol) Reverendu! (jitlaq).

**LANDOLINA:** Sur professor!

**TOTI:** Reverendu! Għaddi! Oqgħod komdu.

**LANDOLINA:** Grazie, grazie!

**TOTI:** (jurih id-divan) Le, le, hawn.

**LANDOLINA:** Qiegħed tajjeb hawnhekk; grazie!

**TOTI:** U ma tarax! Inti persuna ta' qima.

**LANDOLINA:** Nobdik. Grazie. Obbligat wisq.

**TOTI:** Kinhu l-unur taż-żjara tiegħek?



**LUCOLINA:** Ara, professur. Jekk tippermetteli, nehtieg it-tjubija kollha tieghek, li hi maghrufa hafna, mhux tant ghal dak li gejt nitolbok, li hu xieraq, daqskemm ghalija, qaddej umli t'Alla, biex ikolli l-bila nitkellem dwar haga ferm... ferm delikata.

**TOM:** Kuragg: hawn jien. Inhalli f'idejk - la inti qed taraha fija - dik it-tjubija kollha li tehtieg; perswaz li ma tehodlix minnha, biex titkellem, aktar milli jkollok b'zonn.

**LUCOLINA:** Fil-limiti tal-moderazzjoni, m'ghandniex xi nghidu! Huwa kas ta' kuxjenza, professur.

**TOM:** Il-kuxjenza tieghek, jew il-kuxjenza ta' oħrajn?

**LUCOLINA:** Ta' msejkna ruh nisranija, professur - ma nafx jekk hux bi htija jew b'ragun - (ma rridx nistaqsi) --

**TOM:** -- lanqas int? --

**LUCOLINA:** (milqut mill-interruzzjoni li ma fehemhiex) -- x'ghidli?

**TOM:** Le, xejn. Komplu, kompli.

**LUCOLINA:** (jissokta) Kont qed nghid, ma nafx jekk hux bi htija jew b'ragun, imnikkta, imweggħha minn ċerti xnighat ta' hsara li qeghdin jigrum mar-rahall fuq huha stess.

**TOM:** Fhimt. Inti gejt f'isem oħt Giacomino Delisi?

**LUCOLINA:** Semmejtu int, professur; mhux jien.

**TOM:** Isma', reverendu. Jekk trid titkellem fuq hekk, irridu naghmlu patt: li inti, qabel xejn, trid tinza' l-ingwanti --

**LUCOLINA:** (juri idejh ghierja, bi tbissima fina fina fuq xofftejh) -- imma jiena, kif tara --

**TOM:** -- m'iniex nghid ghal idejk. Għal ilsienek, qed nghid. Insomma, tkellem dar; bil-miftuh. Miegħi tkellem hekk, ghaliex m'ghandix x'nahbi, jien. Bil-miftuh!

**LUCOLINA:** Imma skuži, ma tridx tirrispetta l-ministeru sagru tiegħi?

**TOM:** Sigriet tal-qrar?

**LUCOLINA:** Le, ara, hu n-niket - bħalma ghidtlek - ta' wahda pententi msejkna li giet titlob parir u ghajnuna minghand il-konfessur tagħha.

**TOM:** U inti tiġi għandi?

**LUCOLINA:** Hemm ghaliex, professur, jekk ikollok is-sabar thallini nghidlek.

**PAUL:** Ghid, ghid.

**LADOLINA:** Sa nitkellem bil-miftuh, kif tixtieq int. Is-sinjorina Delisi, ikbar hafna minn huna, kif taf int, għamlitha ta' omm mal-guvni, tista' tghid minn meta kien għadu tarbija għax safa' ltim; u bil-ghajnuna t'Alla, b'soddisfazzjon li ma jitfissirx bil-kliem, ratu jikber taht għajnejha skrupluż, rispettuż, ubbidjenti.

**PAUL:** Biex ingassru, Padre. Tahseb li ma nafx lil Giacomino? Nafu aktar minnek u aktar minn ohtu, tista' tibqa' zgur.

**LADOLINA:** Kont qed nghidu dan għaliex dawn il-kwalitajiet kollha tajba li inti tara fiż-żagħżugh, huma mertu, kif jidhirli jien, tat-trobbija tajba li għarfet taghtih ohtu.

**PAUL:** (kważi lillu nnifsu) Kemm hi haġa sabiha tispiċċa bhal waħda mix-xomgħat ta' l-artal!

**LADOLINA:** Ma fhimtekx.

**PAUL:** Tixghel u tinnela qatra qatra, Padre! Din is-sinjorina Delisi! Daż-żgur, bniedmna mill-aħjar, mill-aħjar. U nifhem li għarfet trabbi tajjeb lil huna.

**LADOLINA:** U allura kif inhi, professur, li kontra dan iż-żagħżugh imrobbi hekk tajjeb, issa hawn dal-hafna xnighat fir-rahak? Għaliha hu car minn hekk: li l-guvni qed jiġi spiss f'darek; u li l-hażen tan-nies, billi s-sinjura tiegħek hi wkoll żagħżuġha hafna --

**PAUL:** -- ejja naslu, Padre, naslu għall-iskop taż-żjara tiegħek!

**LADOLINA:** Diga wasalna.

**PAUL:** Le, ara nghidlek jien. Qegħdin nomogħdu l-kliem. Baghtitek ohtu; trid li jien, biex jinqatgħu dawk li int issejkihom xnighat ta' hsara, nitlob lil Giacomino biex ma jirfissx aktar f'dari. Dan trid?

**LADOLINA:** (b'umilta' mnikkta u inkejjuża) Le, professur, mhux dan sewwa sew.

**PAUL:** U allura xi trid mingħandi?

**LADOLINA:** Ara. Semmejtlek lill-oht, in-niket ta' l-oht minhabba f'dawn ix-xnighat, li ma jagħmlux hsara lill-guvni biss, imma wkoll --

**PAUL:** -- taghtix kas, taghtix kas tiegħi, nitlobok!

**LADOLINA:** Nifhem li inti superjuri għal dal-kliem mhux xieraq. Imma mara msejkena, le; oht imsejkena, li aktar għandna nqisuha bhala omm, le; dik tbatu; tibki; titlob farag u għajnuna -- hi mara -- u...

(jingħafas bħallikieku l-kliem bla haġr tal-qassis igiblu wgiġh

fil-vixxi u waqt li jagħfas nġhasu b'idejha) Xi hmieg ta' toroq!  
xi hmieg ta' toroq f'dan ir-raħal maħmuġ tagħna!

LANDOLINA: (milqut aktar minn qabel b'din l-interruzzjoni ġdida stramba)  
Hmieg ta' toroq?

TOTI: Malli tagħmel ix-xita, ma rajthomx? jaqbd u jgħaddu minnhom u  
meta timxi jehel il-weraq mal-pett. U kemm hu gost, imbagħad,  
toqghod iċċaflas fl-ilma meta tibqa' niezla x-xita u dak it-  
tajn isir kollu ilma! mifqugħ bl-ilma!

LANDOLINA: Tassew ma nistax nifhem x'għandhom x'jaqsmu t-toroq.

TOTI: Dejjem nilbes żraben tal-paunu, reverendu! Inti semmejtli l-  
hafna biki ta' l-oħt; u allura jien, ma nafx għaliex, ksidt  
fit-toroq meta tagħmel ix-xita. Tagħtix kas! Kont qed tgnidli?

LANDOLINA: Li bagħtet lili, iva, professor, imma biss biex titolbok tkun  
gentili tagħtiha - iva - ċertifikat okejkien, daqsxejn ta'  
ċertifikat għas-soddisfazzjon tagħna biss u xejn aktar: li dawn  
ix-xnighat ma għandhom u lanqas jista' jkollhom l-iċċen pedament  
ta' verita'.

TOTI: U ma trid xejn aktar?

LANDOLINA: Xejn aktar, le, xejn aktar!

TOTI: Għaliex, dwar li Giacomino jarga' jigi hawn, oħtu taħseb li  
tista' tkun żgura li qatt aktar mhux sa jagħmel hekk, hux tassew?  
billi hi, ta' oħt twajba, ta' omm twajba, ipperswadietu u  
kkonvinċietu li dan ma għandu jigi qatt aktar. Mhux hekk?

LANDOLINA: Iva, professor: hi taħseb li rnexxielha tassew tikseb dan kollu

TOTI: U issa tixtieq iċċertifikat mingħandi? Mela le. Bagħtinulha.

LANDOLINA: Grazzi!

TOTI: Grazzi? X'jiswieli? Żewġ rigi: billi sirt naf b'dawn ix-  
xnighat, eċċetra, eċċetra, niddikjara u niċċertifika eċċetra,  
eċċetra. Tista' tmur, reverendu. Illestih u nibagħtu.

LANDOLINA: Inkossni ferħan u mistagħġeb ferm, professor, b'din il-karita'  
tiegħek mill-isbaħ. (iqum) U - skuži - ma tridx tagħtih lili?  
Inwasslu minnufih.

TOTI: Eh le. Issa m'għandix hin. Imma tibżax, naghmlu u nibagħtu  
llum stess.

LANDOLINA: Tibagħtu lili?

TOTI: Le; għaliex lilek? Lill-oħt mill-ewwel. Tista' tmur b'rasek  
mistrieħa.

LANDOLINA: Mela nsellimlek, u --

TOTI: -- stenna! -- Ghidli ffit. Inti taf, reverendu, li Giacomino -  
zagħżugh twajjeb, anzi mill-aħjar; skupluż, rispettuż imma...  
iva, halli ngħiduha! bla xogħol - sab post il-Bank bis-sakha  
tieghi?

LANDOLINA: Uh, kif tridni ma nafx, professor! Naf tajjeb, u irridek  
temminni: oħtu tafhulek hafna, obbligata wisq!

TOTI: Ghallanqas, għallanqas. Inhossni kuntent b'din il-gratitudni.

LANDOLINA: Arrivederçi, professor. U grazzi ferm mill-gdid. (jitlaq).

TOTI: Arrivederçi, reverendu. (isejjaklu) Skużi, skużi, reverendu:  
ridt nistaqsik haġ'ohra li qed tghaddili issa - hekk... - minn  
rasi. Iccarali dubju. Tahseb int li zagħżugh - zagħżugh  
kwalunkwe - jista' ma jkollux aktar skrupli, ebda rimors,  
kemm-il darba b'kumbinazzjoni - hekk, tassew b'kumbinazzjoni,  
niftieħmu! - tfajla mqarrqa minnu u saret omni kellha biż-żmien  
issib raġel, raġel xih... (Dun Landolina, billi fehem mill-  
ewwel kliem għal min qed ighid il-professor Toti, jaqbad iqahqah  
ghax mifxul; il-professor Toti jhares lejħ; jaqta' kliemu;  
jitbissem u josserva): Taf li għandek tqahqiha kerha, reverendu?  
Hu hsiebha, hu hsiebha: aghmel għara! Arrivederçi.

Dun Landolina jitlaq jigri 'l barra, jisgħol dejjem,  
b'maktur fuq fommu.

TOTI: (jersaq lejn il-bieb tax-xellug u jgħajjat qawwi) Sinjura  
Marianna! sinjura Marianna!

Is-sinjura Marianna tigi tigrì.

MARIANNA: Għalxejn taf! Ma titkellimx. Ma tridx titkellem.

TOTI: (hafif, deciż) Ma jimpurtax, ma jimpurtax. Aghmilli pjaçir  
libbisli t-tifel.

MARIANNA: It-tifel? U fejn naf jien fejn huma l-ilbiesi tat-tifel?

TOTI: Għandek raġun. Grazzi. Nieħu hsieb jien, nieħu hsieb jien!

Johroġ mill-bieb tax-xellug. Is-sinjura Marianna tibqa'  
thares mibluġħa; u sadattant jidkhol Cinquemani mill-bieb  
tal-façcata.

CINQUEMANI: (meta jara 'l martu thares b'dak il-mod) Ej! X'gara?

MARIANNA: Tistaqsi lili? Qisha dar ta' l-imġienen! Int minn fejn gejj?

CINQUEMANI: Fit-taraġ iltqajt ma' dun Landolina li kien niezel b'rasu lejn

l-art u b'ghajnejh imberrqa... - Lillina x'qed tagħmel? X'qaltlek?

MARIANNA: Xejn. Ma riedet tghid xejn.

SISQUMANI: Taf' x'inh u l-ahjar? Nitilqu!

MARIANNA: Stenna, stenna! Forsi ma jaqbilx ghalissa.

Mill-bieb tax-xellug jidhol il-professur Toti bil-kappell f'rasu u għadu bil-libsa tad-dar. F'dirghajh għandu lil Nini' u fuq driegħu l-iehor il-ġlekk, il-berritta ta' bahri u ż-żarbun tat-tifel. Iqieghed lil Nini' bilqieghda fuq tavolin, jinza' u jitlaq fejn gie gie l-libsa tad-dar; jilbes il-ġlekk; imbagħad jersaq hdejn Nini' biex ilibbsu ż-żarbun gdid.

TOTI: Issa l-fessud ċkejken jigi passiggata mal-papa'. (idur kemm kemm lejha Marianna): Kemm kont nieku gost kieku jsejjahli nannu! -- Mal-papa', eh? Nini'? passiggata. Immorru nsibu lil "Giami", it-tnejn flimkien. Kif issejjahlu lil Giacomino? "Giami" hux? Immorru, immorru niltaqghu ma' "Giami", għażiż.

Iwaqqaf lit-tifel fl-art, ilibbsu l-berritta u jitlaq bih.

SISQUMANI: (imur quddiem, mistagħgeb, flimkien ma' martu) Professur, x'int tghid? Fejn trid tmur?

TOTI: (iwarrabhom) Warrbu! Halluni ngħaddi!

SISQUMANI: (b.q.) Ahseb, x'sa tagħmel! Trid twaqqa' l-misthija fuqek? Ma nhallikx!

MARIANNA: Tagħmilhiex ta' maskerat quddiem ir-rahhal kollu!

TOTI: (iwarrabhom, jinkhall minnhom u jitlaq bit-tifel) Warrbuli, għidtilkom! Maskerat! Maskerat! Maskerat! Intom maskerati! Halluni ngħaddi!

SISQUMANI: Ma titwemminx! Ma titwemminx! Sejjer għandu!

MARIANNA: (tintelaq fuq siggu): Alla tiegħi, x'raġel! Alla tiegħi, x'raġel! Alla tiegħi, x'raġel!

PURTIERA

IT-TIELET ATT

**Salott** kwaži ta' kunvent fid-dar Delisi. Imghammar fuq l-antik, bla xejn pretensjoni. Fuq ċumnija mal-hajt tal-faċċata, bejn żewġ bibien bil-purtieri, kwadru kbir tal-Madonna tar-Rużarju b'lampadina tixghel quddiemu. Mal-hitan tal-għub fil-lemin u x-xellug, żewġ bibien okra, huma wkoll bil-purtieri.

**Fix-xena** hemm dun Landolina u Rosaria Delisi: hu bilqiegħda fuq divan antik, hi fuq pultruna hdejh. Dun Landolina għandu kikkra kafe' f'idejh.

**ROSARIA:** Emminni, emminni li marret tajjeb. Tajjeb hafna. Hallettu jahseb li ntebah bl-iskop taż-żjara tiegħi... (jiegqaf):  
(Kemm hu tajjeb dal-kafe'!)

**LANDOLINA:** Għandek zokkor biżżejjed?

**LANDOLINA:** Tajjeb hafna! (jarga' jaqbad il-kliem): "Qegħdin nomogħdu l-kliem" - qalli hin minnhom - "Baghtitek oħtu, trid li jien nitlob lil Giacomino biex ma jirfiss aktar f'dari. Dan trid?" - U jien allura (jimita l-imġiba tiegħu, b'umilta' dispettuża):  
"Le, professor, mhux dan sewwa sew!" - (u jaqbad jidhak).

**ROSARIA:** Qed ingibu quddiem għajnejja, allura!

**LANDOLINA:** Baqa' ċass. Ma kienx jistennieha. (juri li sa jqum biex ineħhi minn idu l-kikkra vojta).

**ROSARIA:** (minnufih, qabel ma jqum) Le, le; halli f'idejja! halli f'idejja!

**LANDOLINA:** X'jigifieri! (jagħtiha l-kikkra, li Rosaria tmur tqiegħed fuq iċċumnija). Grazzi. (jarga' jaqbad il-kliem). Deherlu li l-aqwa għalina kien dan: ma nħallux lil Giacomino jmur għandu. Meta sar jaf li dan għalina kien tista' tgħid ċar, u li ma kellux għalfejn ihaqqaqha aktar, -- "Imma kif?" qal "U allura?"

**ROSARIA:** Iva, iva; nista' nakseb. Imma kien ikun aħjar kieku dik l-imbierka assigurazzjoni kitibha quddiemek.

**LANDOLINA:** Tlabtu. Wegibni li ma kellux hin. Ma deherlix li kien jaqbel ninsisti. Ridd nitkellem (u nkun naf xi ngħid), imma nitlaqha hekk, taparsi ma kellha l-ebda siwi prattiku, qed tifhimni?, imma morali biss, ta' konsolazzjoni għalik, jista' jkun xi ftit bla hażen ukoll, qed tifhimni?

**ROSARIA:** Iva, nifhemek. Infatti m'hemmx hażen; inti taf tajjeb li mhux għalija; it-tfajla tridha din id-dikjarazzjoni. Issa nibża' li jibdielu u ma jiktibhilix.

**LANDOLINA:** Ma naksibx. Żgurajtu aktar minn darba. U, billi għalih m'għandha l-ebda importanza, jagħmilha, ukoll għall-gost li jkun helisha

b'haġġa ta' xejn. Intant, biż-żjara tiegħi rbaħna dan: li issa lanqas hu mhu sa jiddiskuti aktar jekk Giacomino għandux jibqa' jmur id-dar tiegħu.

Bilkemm jilhaq ighid hekk li ma tidholx tghagġel fil-kamra mill-bieb tal-faċċata il-qaddejja xiha Filomena biex tħabbar inkwieta, kważi beżgħana.

FILOMENA: Il-professur, sinjorina! Il-professur! Il-professur!

LAZZOLINA: (b'qabża) Xinhu?

FILOMENA: (b'qabża ohra) Hawn?

LAZZOLINA: Quddiem il-bieb! Smajt il-qanpiena; mort nigri niftah; b'xorti tajba fettilli niftah l-ewwel il-bwejba - hu, hu, mat-tifel!

FILOMENA: Ah! Mat-tifel? Mat-tifel ukoll?

LAZZOLINA: X'tustagni! Alla tiegħi! Jaqbez kull limiti!

FILOMENA: Qed tara? Jaf li Giacomino mhux sa jmur aktar għandu, minflok jiġi hu f'dar Giacomino!

FILOMENA: Insomma, x'nagħmel? Xi tridni ngħidli?

LAZZOLINA: Thallihx, thallihx jidhol!

FILOMENA: Għidli li Giacomino mhux hawn!

LAZZOLINA: Eh, tajjeb wisq! Għidli hekk!

FILOMENA: Bla ma tiftah il-bieb! Mill-bwejba!

LAZZOLINA: Kollox sew! Inkellmu mill-bwejba! (toħroġ minn fejn dahlet).

FILOMENA: Qed tara, Padre? U inti għidt...

LAZZOLINA: Emminni, inhossni mnixxef bil-wiċċ tost ta' dal-bniedem!

FILOMENA: Alla tiegħi! Alla tiegħi! X'sa nagħmlu?

LAZZOLINA: Trid iżzomm iebes! Ma cċedix, sinjorina! Deher rassenjat! Ma nafx! Hu stess ried li nkellmu ċar, bil-miftuħ. U bl-ikbar rispetti! Qabel tlaqt żgurani li stajt noħroġ b'moħki mistriek.

FILOMENA: U arah hawn bit-tifel! Bagħtita Marta, żgur!

LAZZOLINA: Qed ngħid, jekk inhu hekk, jaqbilx aktar li bniedem bħal dan inkellmu bla tlaqliq, milli toqgħod tinheba kif qegħdin nagħmlu ahna.

ROSARIA: Min ikellmu? Int? Ma nabsibx li jaqbel. Mhux biex niskarta. Imma jrid ikun xi hadd tal-familja. Int, sinjorina Rosaria. Ghala le? Ghala ohtu? Jew jekk le, hu: Giacomino stess!

ROSARIA: Lei, Giacomino, le! Giacomino, le!

ROSARIA: Isma! minni. Mhux issa, ghax mhux imhejji; imma jekk Giacomino jkollu l-hila jghidlu f'wiċċu hu stess li spiċċa kollox u li ma ghandux għalfejn jipprova jiġi aktar... Ah, hawn it-twajba Filomena taghna! Terga' tidhol Filomena.

ROSARIA: Kif marret?

FILOMENA: X'marret! Ma jridx jaf.

ROSARIA: Imma m'ghidtlux li Giacomino mhux hawn?

FILOMENA: Ghidtlu u rgajt ghidtlu għal mitt darba!

ROSARIA: U hu?

FILOMENA: Qabad jidhak.

ROSARIA: Jidhak?

FILOMENA: Jidhak u jghid: - "Kollox sew, kollox sew". - Irid ikellem lilek, qal.

ROSARIA: Lili?

FILOMENA: Ipprovajt ingaghlu jakseb li lanqas int mhu qiegħda d-dar.

ROSARIA: U hu?

FILOMENA: Baqa' jidhak. "Iftahli: nistennieha". - Ghidtlu "Il-bieb imsakkar; m'ghandix muftiek". Taf x'ghamel? Inxtehet bilqiegħda fuq l-ghatba u qalli: "Allura noqghod nistenna hawn!" - Mhux sa jiċċaqlaq, lanqas b'xebgha njama.

ROSARIA: (riżolut) Isa, kuragg, sinjorina: ilqghu int!

ROSARIA: Ilqghu jien?

ROSARIA: Ilqghu int. U trażżan kemm tista'. Sodizza! Sabar! Inti għandek hafna. Isma! minni. Inti, Filomena, mur iftah. Jien, tidhol hemm, bil-permess tiegħek. (juri l-bieb tal-ġenb lemini). Tista' tidhol hdejn Giacomino, fil-kamra tiegħu.

ROSARIA: Immur hdejn, Sodizza! Sabar! l-qassisin, fil-dar tiegħek, imdorrijin jikkellmu ma-nejjiet?



Johroġ mill-bieb tal-ġenb lemini, waqt li Filomena tidhol mill-iehor. Wara ftit il-professur Toti jzomm id it-tifel jidhol mill-bieb tal-faċċata, bil-mod il-mod u kalm.

Chariza sinjorina Rosaria.

Imma kif, professur? Tigi tfittxu hawn, u bit-tifel?

Illum harget gurnata mill-isbah. Iċ-ċkejken ilu tlitt ijiem ma jobroġ mid-dar. Hadtu ghand ommu u għidtilha: - "Eibbsu; niehdu jagħmel żewġ passi". Iż-żgħar għall-agh safar. Issa jkollhom ir-ris kollu mġanfed, u minuta wara, tohroġ nitfa xemx, u jergħu fuq ruhhom u ferrieha.

Imma ma kellekx post iehor fejn tiehdu? Proprju hawn, skużi?

U għala mhux hawn? Giacomino ilu ma jidher il-ġranet. Naf li lanqas il-Bank ma mar. Fit-triq ma ltqajtx miegħu aktar. Għidt forsi ma jhossux tajjeb u ġejt nara kif inhu.

Tajjeb, tajjeb kafna, professur; tant hu tajjeb li hareġ, bhalma gattlek Filomena.

Skużi, sinjorina: nara li qieghda tittrattani b'ċertu mod...

Forsi nqast, bla ma naf, lilek jew lil Giacomino, billi ġejt hawn?

Uh, x'kull mistoqsija! Ma tifhimhiex wahdek, hux hekk?

Nifhem, sinjorina Rosaria. Għandi xagħri abjad. U fuq kolloxx nifhem li ċerta rabja... ċerta rabja ahjar thallina tisvinta!

M'iniex nirrabja! Nerga' ngħidlek li Giacomino mhux hawn. Jekk trid tarah u tkellmu, aghmilli pjaċir toqghodx tinkomoda ruhek darb'ohra biex tigi tfittxu hawn; jigi hu, Giacomino, ifittxek, imma mhux id-dar - eh, b'dan il-patt: la int id-dar tiegħi, lanqas hu d-dar tiegħek. Jigi jfittxek l-iskola, jew fejn tgħidlu int.

Qed tara, sinjorina? Imbagħad tgħid li m'intix irrabjata...

Inqala' xi ekwivoku. Ahjar niċċarawh, isma' minni: imma b'qalbna f'idejna, bla habi u bla ma nishnu.

Iva, iva, naqbel, professur, innexhu d-diffikultajiet darba għal dsajjem: mill-aktar fis, tant ahjar.

Eh, issa la qegħdin hawn. U niċċaraw kolloxx, m'hemmx dubju. Ippermettli noqghod bilqieghda u inti mur sejjaħ lil Giacomino.

Il-mniegħelli! Mhux hawn, mhux hawn, mhux hawn; kemm-il darba sa ngħidlek? Mhux hawn, mhux hawn, mhux hawn; kemm-il darba sa ngħidlek? f'darba hekk, li għafattek miegħi hekk... hekk...

(b'cajta f'daqqa wahda) Skużi, il-qassisin, fid-dar tiegħek, sinjorina, imdorrijin jtkellmu mas-siggijiet!

MARIA: (imbawda) Il-qassisin? X'ghandhom x'jaqsmu l-qassisin u s-sigġijiet?

(waqt li jarfa minn fuq sigġu hdejn id-divan it-trespikos ta' San Landolina u jurihulha) Ara: trespikos u s-sigġu. Naf bit-trobbija tajba tal-familja u..

MARIA: (imbawda, mirghuxa, tehodlu t-trespikos minn idu). Hallik minn dan! Ta' Padre Landolina.

PAOLO: L'inieq sa ngharraqhulu! Jidhirli li ma nistax nifhem kif qieghed hemm wahdu: Giacomino żgur qieghed miegħu.

MARIA: Xejn affattu! Padre Landolina kien hawn miegħi. Issa qieghed ġewwa ma Filomena. Toqġhodx tindakal fl-affarijiet tad-dar tiegħi.

PAOLO: Jien, nindakal? Qatt ma kelli dal-vizzju, sinjorina! L-okrajn, iva, fl-affarijiet tiegħi, u kif! (pawsa) Mela, Giacomino mhux hawn?

MARIA: Mhux hawn!

PAOLO: Allura jkolli mmur. Għalfejn sa terga' ġġibni?

MARIA: Għidtlek li m'hemm x' għalfejn terga' tiġi. Jiġi Giacomino, l-iskola.

PAOLO: Trid toqġhod tinkomodah jiġi sa l-iskola, waqt li jien qieghed hawn u hu hemm ġew, u nistgħu naqbd u nitkellmu mill-ewwel.

MARIA: (tinfaqa', ma tiflahx aktar) Iva, iva, għandek raġun, professur! Ha mmur insejjahlu, biex nispiċċawha darba għal dejjem, la rridu nagħmluha ma' bniedem hekk impertinenti!

PAOLO: Ikkalma, ikkalma, sinjorina!

MARIA: X'nikkalma! Int xitan!

PAOLO: It-tifel qed ihares lej k mistagħġeb!

MARIA: Sejra għax ma naf x' jagħtini nagħmel! Stenna hawn! Sejra nsejjahlu. (toħroġ irrabjata mill-bieb tax-xellug).

PAOLO: (wara li jiehu lil Nini' f'hoġru) Xejn, sabiħ tiegħi, tibżax. Iz-zija tiċċajta. Issa ngagħluha tisvinta din ir-rabja kollha. Taf min ġej issa? "Giami". Thobbu lil "Giami" hux hekk? Eh, huwa wkoll iġiblek iċ-ċejċa u l-gugarelli. Imma lili għandek thobbn iżjed, ċkejken tiegħi. Dawn l-affarijiet għadek ma tistax tifhimhom, sabiħ tiegħi, u jista' jkun li ma tifhimhom qatt, għaliex, meta tkun tista' tifhimhom, ma tibqax tiftakarni li żammejtek f'dirġhajja hekk, li għafastek miegħi hekk... hekk... u li bkej t għalik, ibni... (b'sebgħu jimsah id-dmugħ minn għajnejh). X'inti tghid? "Giami"? Iva, issa jiġi. Ah, trid

li mmorru? Ma ndumux ma mmorru, iva. Imma qabel irid jigi "Giami" -- U int qis li toqghod bravu. Ara, sa naghtik din il-borża hawn. (johrog mill-but tas-sidrija borża żghira tal-karir, bi' crieiki ta' l-azzar, mimlija muniti żghar). Ara -- qed tisma' kemm ičekėku? ilghab bihom... Hawn hu "Giami"! Mur' mur' ghand "Giami"... (iqum, iniżel lit-tifel minn hogru u jinbuttah lejn Giacomino li jidhol mill-bieb tax-xellug, imhawwad, imcanfar. -- Lil Giacomino): X'wahda din, x'wićć! Giacomino!

GIACOMINO: X'ghandek xi tghidli, professor?

PROF.: Kif? Ma rajtux 'it-tifel?

GIACOMINO: Ma nhossnix tajjeb, professor. Kont mitluq fis-sodda! La nista' nbares, lanqas nitkellem.

PROF.: Iva, imma t-tifel?

GIACOMINO: (mugugh, mortifikat, jitbaxxa biex jobdi halli jmelles ras it-tifel), Iva. Ghidli, nitlobok, xi trid minghandi.

PROF.: Ejja 'l hawn, Nini'... sabih tieghi, hawn; poggji bilqiegħda hawn. Le, ara: hekk gharkobbtejk: tara ahjar. (ipoggih gharkobbtejh fuq siggu quddiem tavolin li fuqu hemm album antik tar-ritratti; imbagħad idur fuq Giacomino u waqt li jurih l-album jistaqsih): Nista' nieħdu?

GIACOMINO: Hu li joghħbok.

PROF.: (Lil Nini') Ara, ilghab b'dan -- tarah -- tifthu hekk -- qed tara kemm hu sabih? -- ara, ara hawn -- uh kemm trabi! -- qed tara? -- imbagħad aqleb hekk, bil-mod, eh? tqattghux. Uh, ara, ara hawn -- hekk: qed tagħharfu lil dan? min hu? "Giami", qed tarah? "Giami" meta kien ckejken bhalek, bin-nokkli bhal dawn tiegħek -- tarah? -- Sewwa, issa oqghod ara wahdek. (idur fuq Giacomino): Bsartu jien; li kellu jhossok hażin. Rasek, eh? Tidher.

GIACOMINO: (bla sabar) Professur...

PROF.: Poggji. Hekk, bil-wieqfa ma nistghux nitkellmu. (ipoggji fuq id-divan u jitlob lil Giacomino biex joqghod hdejh. Imbagħad idur mill-gdid lejn Nini'): Tqattghux, eh Nini'. Bil-mod il-mod. (Lil Giacomino): Ridf nistaqsik jekk id-direttur tal-Bank qallek xi haga.

GIACOMINO: Le. Xejn. Lanqas biss rajtu.

PROF.: (X'ghandek xi tghidli, professor. Tgharrast, professor. Hekk ma tmur tlitt ijiem.)

GIACOMINO: Ma mortx, għaliex... (ala' dapp ta' nafsa fuq rasu; italle' idgħu rasu; jagħ' bilqiegħda kwali mawwud; ilaqlaq). Tghar--rast?

(Daqqafu) Ma rridx naf. Staqsjetek ghaliex ilbierak iltqajt  
leghu fit-triq u staqsieni ghalik. Fid-diskors, semmejna s-  
salarju tieghek, u jien urejtu li ma kienx imissu jkun dak.  
Ma jna miftahmin li jizdiedlek.

(Fuq ix-xwiek, joghrok idejh) Professor, niringrazzjak; imma --  
Ta' xix tiringrazzjani? --

(Jibqa! sejjer) -- imma aghmilli pja'cir, il-karita' li... li...  
ma jogghodx tinkomoda ruhek aktar, li... ma taghtix kasi aktar!

Eh, liva? Bravu, bravu. M'ghandna bzonn hadd iktar, issa, eh?

Mhux ghalhekk, professor. Jekk ma tridx tifhem!

Di tridni nifhem? Tista' z'zommni, skuži, jekk irrid naghmillek  
fit-tal-gid u naghmlu?

Imma jekk jien ma rridx?

Inti ma tridx, u jien irrid. Biex niehu gost jien. M'iniex sid  
tieghi nnifsi? Eh, hares ftit. Ghidtli li m'ghandix naghti kasek  
aktar. U allura kas ta' min tridni naghti? (ghal caqliqa ta'  
Giacomino): stenna. Bla rabja. Imbaghad tkellem int. Halli  
nitkellem jien, issa. Ghandek tkun taf, ibni, illi ghax-xjuh  
-- jigifieri ghax-xjuh li m'huniex egoisti, li qancu f'hajjithom,  
bhalma qanciet jien, biex waslu, tajjeb jew hazin, biex ghamlu  
posizzjoni -- jiehdu gost jaraw liż-żghazagh li jisthoqqilhom  
ighaddu 'l quddiem bis-sahha taghhom, u jifirhu jekk jarawhom  
kontenti, jifirhu jekk jistghu jiffrankawilhom dak it-tqanciet kollu  
li garrbu huma. Inti taf li lilek inqisek bhal iben. (idur biex  
ihares lejha sewwa u jieqaf): X'qed taghmel? Tibki? (infatti  
Giacomino heba wiċċu bejn idejh u jitrieghed donnu b'attakk ta'  
lfiq li jixtieq irazzan. Ikun sa jqieghed b'imhabba idu fuq  
spalltu u jistaqsih): Kif? ghaliex? (imma Giacomino jqum f'daqqa).

(inkwiet, donnu b'disgust, u waqt li juri wiċċ irrabjat, skonvolt,  
b'rieda harxa minnufih). Tmissnix! Tersaqx lejja, professor!  
Qed lggaghalni ngarrab tbatija ta' l-infern --

-- Jien? --

-- Int, int -- ma rridhiex din l-imhabba tieghek! -- f'gieh  
kemm hemm, nitlobok, itlaq! itlaq! u insa li neżisti!

(mistagħgeb) Imma ghaliex? X'ghandek?

Trid taf x'ghandi? Nghidlek malajr. Tgharrast, professor.  
Tant? Tgharrast.

(Jixxengel bhalkieku qala' daqqa ta' mazza fuq rasu; italla' idejh  
ma' rasu; jaqa' bilqieghda kwaži mahsud; ilaqlaq). Tghar--rast?

IVANO: Iva! Ghalhekk, bižzejjed! bižzejjed ghal dejjem, professor!  
Issa tifhem li ma nistax narak aktar hawn, nippermetti l-  
presenza tieghek hawn.

(kwaži bla lehen, mibluh) Qed... tkeccini?

(ibati, b'qima) Le, le... imma mur... ikun jaqbel jekk... jekk  
tmur, professor.

(iqum bi tbatija biex jitlaq; jersaq bil-mod il-mod hdejn Nini';  
ihares lejh; imellislu xaghru; imbaghad idur fuq Giacomino):  
Meta kien? Bla... bla ma semmejtli xejn.

ILU: Ilu xahar diga.

Ilu xahar? U bqajt tigi d-dar tieghi?

INTI: Inti taf kif kont nigi.

(jaghmillu sinjal bil-idu biex ma jzidx izjed. Imbaghad): Ma' min?  
(u billi Giacomino jdum ma jwiegeb): Ghidli!

MA: Ma' wahda msejkna ltima, habiba ta' ohti.

(jibqa' jhares lejh qisu mibluh, b'halqu miftuh, u ma jsibx aktar  
lanqas il-lehen biex jitkellem). U... u... u sa thalli kollox  
hekk?... u... u... u ma tahsibx aktar... f'xejn? ma... ma  
taghtix aktar kont ta' xejn?

IMMA: Imma skuži, professor, ridtni nibqa' rsir?

Irsir? (jitlef il-lehen u jigi f'tiegħu bil-mod il-mod). Jien li  
ghamiltek sid ta' dari? Ah, din iva hi tassew ingratitudni! Il-  
gid li ghamiltlek, il-gid li ghamiltlek, forsi ghamiltu ghalija?  
U x'hadit jien mill-gid li ghamiltlek? L-ingurji, iż-żebliħ tan-  
nies kollha li ma tridx tifhem l-imhabba tieghi. Allura, lanqas  
int ma trid tifhimna l-imhabba ta' dan ix-xih imsejken li sa  
jitlaq u li kien mohku mistrieh illi sa jhalli kollox f'postu,  
omm, tarbija, int, magħqudin, kuntenti, f'kondizzjonijiet tajba?  
Ma nafx -- għadni ma nafx -- lanqas irrid naf min hi l-gharusa  
tieghek. La għażiltha int, aktarx li hi xi xebba tat-tajjed...  
Imma kun af li ma tistax issib ahjar, Giacomino, minn omm dan it-  
tifel. M'iniex ngħidlek għal dawk li huma flus biss, ifhimni!  
Imm'int issa għandek il-familja tieghek, fejn hemm jien biss  
żejjed, għal ftit żmien iehor, jien li ma ngħodd xejn. X'fastidju  
naġhtik jien? Qisni missier kulhadd; u nista' wkoll, jekk trid,  
għall-paċi ta' bejnietkom, nista' nitlaq ukoll. Imma għidli, kif  
għara? x'inqala'? kif darlek mohħok hekk f'daqqa wahda? (jaqbd  
minn dirghajh). Ibni... għidli, għidli.

INTI: Kif tridni ngħidlek? Kif ma tintebaxh, professor, li din it-tjubija  
kollha tieghek -- għadni għal din it-tjubija...  
għidli, qalb haħna, li ma tridx tirreżistat aktar...  
din it-tjubija tieghi -- kompli! xi trid tghid?...

GIACOMINO: Itlaqni! Iggaghalnix nitkellem!

Le, tkellem anzi! Ghandek titkellem!

GIACOMINO: Tridni nghidlek? Allura ma tifhimx wahdek li certi hwejjeg  
jistghu jsiru biss bil-mohbi, u m'humiex possibbli fejn jidhru,  
minn kulhadd, mieghek li taf, man-nies li tidhak?

Ah, minhabba fin-nies? U int titkellem fuq in-nies li tidhak?  
Imma n-nies bija tidhak, u tidhak ghax ma tifhimx, u jien  
inhalliha tidhak ghax ma jimpurtani xejn minnha! Fl-ahhar tara  
min jidhak l-ahjar! Hi l-ghira, emminni, l-ghira, ibni, ghax  
jarawk imlahhaq, zgur mill-gejjieni tieghek.

GIACOMINO: Jekk inhu hekk -- ara, professor -- jekk inhu hekk, hallini  
-- hemm hafna zghazagh ohra li jahtiegu ghajnuna.

(imwegga', b'qabza feroçi ta' ghadab; jersaq fuqu b'idejh f'wicçu,  
imbaghad jahtafu l-pavru tal-glekk u jhezžu) Oh! xinqu?...  
x'ghidt? Lillina ghadha zagħzugħa; imma hi onesta! U inti tafu  
dan! Eadd aktar minnek ma jista' jafu! Hawn, hawn, il-hazin  
tieghek! (jagħti fuq sidru bil-qawwa). Fejn tahseb li qiegħed?  
Biçça ta' ingrat l'int! Eh, minn fuq issa tinsulta wkoll! Ma  
tisthix? Tahseb li tista' tghaddi mingħand wiehed għal iehor,  
hekk, qisu mhu xejn? Omm ta' dan it-tifel, li inti taf tajjeb  
ta' min hu! Imma x'inti tghid? Imma kif tiflah titkellem hekk?

GIACOMINO: U int, professor, skużani; kif tista' titkellem hekk?

(f'daqqa wahda, qisu f'dagħdigha, riżolut, imbaqbaq). Ahsibha  
tajjeb, Giacomo! Jiena qalbi tajba, imma sewwa sew għaliex  
jien hekk twajjeb, jekk nara l-irvina ta' mara msejkna, l-irvina  
ta' din il-hlejqa innocenti, insir kapaçi ta' kollox! Ahsibha  
tajjeb, Giacomo! Ingegħelhom ikeççuk mill-Bank! Nitfghak mill-  
għdid f'nofs ta' triq!

GIACOMINO: U iva, aghmel li trid, professor. Kont diġa qed nistennieh dan.

Eh, kont tistennieh? Imma għandi hila nagħmel ukoll dak li ma  
tistenniex, taf? Immur issa stess b'dak it-tifel f'idi, quddiem  
l-gharusa tieghek.

GIACOMINO: Eh le, f'għieh kemm hemm, dan ma tagħmlux, professor.

Ma nagħmlux? U min jista' jzommni?

Inzommok jien! Ghax m'ghandekx il-jedd li tinkwieta tfajla  
msejkna!

Eghandix jedd? U min qallek li m'ghandix? Jien qed naqbeż għal  
din il-hlejqa! Naqbeż għal din il-hlejqa! u naqbeż għalik  
stess, qalb hazina, li ma tridx tirraguna aktar! Immur inkellem  
lill-graba, nurihom dan iç-çkejken u nistaqsihom jekk hux skond

il-kuxjenza li jirvinaw b'dal-mod dar, familja, u joqtlu bi qsim il-qalb xih imsejken, omm imsejkna, u jhallu bla ghajnuna u bla tmexxija msejken innocenti bhal dan, Giacomino, bhal dan... Ma tarahx? m'ghadx ghandek qalb, ibni? ma tarahx hawn lic-ckejken tieghek? Dan tieghek! tieghek! (jaqbd u jitolqu mdendel ma' ghonqu. Giacomino ma jiflahx aktar; ighannqu; ibusu fuq rasu; u allura l-professur Toti, fl-aqwa ta' l-emozzjoni, jidhak, jibki, qisu mignun, ighajjat): Imbierrek ibni... imbierrek ibni... kieku taf kemm qed taghmilli tajjeb... ridt nghidlek... ridt nghidlek... Isa, isa, immorru, issa! Nitilqu minnufih! Ma nitilfux zmien! Hekk kif int! Barra, barra, it-tlieta li ahna!

F'dan il-waqt jinfetah berah il-bieb tal-lemin u jidhlu jigru Rosaria, dun Landolina u Filomena, ighajtu f'daqqa:

ROSARIA: Le, le, Giacomino, x'sa taghmel? Thallik ikaxkrek hekk?

LANDOLINA: Bil-vjolenza? Ma titwemmminx! Dnub mejjet, Giacomino!

FILOMENA: Eniena! Eniena!

GIACOMINO: (lil Rosaria) Ma nistax ninhall aktar, Rosaria! Hallini mmur!

TOTI: (lil Landolina, waqt li jmur quddiemu biex ma jhallihx jersaq) Vade retro! vade retro! -- Itlaq, itlaq. Giacomino, tharixx lura! (uwaqt li Giacomino u Nini' johorgu mill-bieb, ikompli jghajjat b'kuraqq): Vade retro! Qerried tal-familji! Vade retro!

LANDOLINA: (b'girja u jghajjat) Giacomino, jiena nemmen...

TOTI: (minnufih, b'lehen ogħla) X'temmen? Inti lanqas fi Kristu ma temmen!

PURTIERA

Ottubru, 1977.